

**BELGELEME VE RAPORLAMA YOLUYLA
TÜRKİYE'DE AYRIMCILIKLA MÜCADELE
PROJESİ**

**HARİTALAMA ÇALIŞMASI
ARAŞTIRMA RAPORU**

**SEVİNÇ ERYILMAZ DİLEK
ULAŞ KARAN**

**İstanbul Bilgi Üniversitesi
İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi**

İstanbul, Temmuz 2009

BELGELEME VE RAPORLAMA YOLUYLA TÜRKİYE'DE AYRIMCILIKLA MÜCADELE PROJESİ

HARİTALAMA ÇALIŞMASI ARAŞTIRMA RAPORU

Hazırlayanlar

Sevinç Eryılmaz Dilek
Ulaş Karan

Proje Koordinatörü

Burcu Yeşiladalı

Proje Sorumlusu

Gökçeçişek Ayata

İstanbul, Temmuz 2009

İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi

Kurtuluş Deresi Cad. No: 47
Dolapdere 34440
Beyoğlu, İstanbul

Tel: 0212-253 87 42 / 311 50 00

Faks: 0212-256 53 63

E-posta: insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr

Web adresi: <http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/>

Bu yayın İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülen, Avrupa Komisyonu'nun Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı tarafından finansal olarak desteklenen ve Global Dialogue tarafından ek finansman sağlanan "Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele Projesi" kapsamında hazırlanmıştır.

Yayının içeriğinin sorumluluğu tamamen yazarlara ait olup hiçbir suretle İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin, Avrupa Birliği'nin veya Global Dialogue'nin görüşleri şeklinde yansıtılamaz.

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının içeriği kaynak gösterilmeden kullanılamaz ve izinsiz çoğaltılamaz.

İÇERİK

ÖNSÖZ.....	4
I. GİRİŞ.....	7
II. DİĞER KURUMLARLA İLİŞKİ DÜZEYİ ve KAYNAKLARA ERİŞİM.....	9
III. UZMANLIK DÜZEYİ.....	16
IV. İHTİYAÇLAR.....	25
V. SONUÇ.....	30
EK-I: Katılımcı Listesi.....	33
EK-II: Örnek Yayınlar.....	35
EK-III: Anket Metni.....	37

ÖNSÖZ

Bu araştırma raporu İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülmekte olan “Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye’de Ayrımcılıkla Mücadele Projesi” kapsamında hazırlandı. Bahsi geçen Proje, Türkiye’de süregelen ayrımcı uygulamaların ve pratiklerin tespit edilmesinin ve ayrımcılıkla mücadele eden mekanizmaların güçlendirilmesinin öneminden yola çıkarak tasarlandı. Proje ile ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gerekli adımların atılması, ilgili mekanizmaların güçlendirilmesi ve yapısal değişikliklerin gerçekleşmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Irk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığı kapsamına alan Projenin, bu temellerde ayrımcılığa uğrayan kesimlerin durumlarının iyileştirilmesine dolaylı olarak katkı sağlaması beklenmektedir. Proje tasarlanırken sivil toplumun insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasında ve ayrımcılıkla mücadelede oynadığı önemli rol dikkate alındı. Bu düşünceden hareketle Proje ile ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık meselesini ele alan, bu alanda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve sendikaların ayrımcılıkla mücadelede oynadıkları rolün güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Proje kapsamında ilk olarak, ayrımcılık yasağı alanında çalışan ve ayrımcılıkla mücadele eden STK’lar ve sendikalar arasındaki mevcut ağların güçlendirilmesi ve yeni ağların oluşmasının teşvik edilmesi için bir dizi faaliyet düzenlenecektir. Buna paralel olarak, ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK ve sendika temsilcilerinin ve avukatların ayrımcılık vakalarının izlenmesi ve belgelenmesine yönelik eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir dizi seminer düzenlenmesi planlanmaktadır. Projenin son aşamasında ise, Türkiye’de ayrımcılığın varlığı ve yoğunluğu hakkında bilgi ve bilincin artırılmasına yönelik olarak, Projede ele alınan dört farklı ayrımcılık temeli üzerine konunun uzmanları tarafından altı aylık izleme raporları hazırlanacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için her şeyden önce bu alanda çalışan STK’lar ve konuya ilgi duyan sendikaların ayrımcılıkla mücadelede yaşadıkları tecrübeleri, kazanımları, karşılaştıkları güçlükleri ve ihtiyaçlarını anlamaya yönelik bir çalışma yapmak gerekmektedir. Şu anda okumakta olduğunuz haritalama çalışması araştırma raporu bu ihtiyaçtan yola çıkarak hazırlandı. Haritalama çalışması, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde Uzman olarak çalışan Sevinç Eryılmaz Dilek ve Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi Ulaş Karan tarafından yürütüldü. Haritalama çalışmasının amacı özetle; ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temellerinde ayrımcılık ile mücadele eden veya bu konular üzerinde çalışan belli başlı STK’ların, sivil girişimlerin ve sendikaların haritasının çıkarılması idi.

Rapor içerisinde tekrarlardan kaçınmak ve akıcılığı sağlamak için STK, sendika ve sivil girişimlerin tümü “kurum” olarak anılmaktadır. Çalışma ile anket yollanan kurumların profilinin çıkarılması, bu alandaki uzmanlıklarının tespit edilmesi ve ayrımcılıkla mücadelede karşılaştıkları güçlüklerin ve ihtiyaçlarının tanımlanması ile birlikte, ayrımcılık vakalarının izlenmesine, belgelenmesine ve raporlanmasına yönelik eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi hedeflendi. Çalışmanın uzman ekibi tarafından hazırlanan anket formlarının ilgili kurumlar (STK’lar, sendikalar ve sivil girişimler) tarafından doldurulması neticesinde toplanan bilgiler derlenip analiz edilerek hem bir veri tabanı oluşturuldu hem de bu bilgiler ışığında analitik bir değerlendirme yapıldı. Anket formları 179 STK, sendika ve sivil girişimle paylaşıldı, bunun sonucunda 56 kurum anketi yanıtlayarak okumakta olduğunuz çalışmaya katkıda bulundu.

Anket formları kurumlara gönderildikten sonra formların dönüşü için öngördüğümüz tarihin ileri atılması gerektiğini fark ettik. Bunun nedenlerinden biri yanıt beklediğimiz STK'lar için iş yoğunluğu ve zaman yetersizliği iken sendikalar için formun doldurulması ile ilgili karar alma süreçlerinin uzun zaman alması idi. Başka bir neden ise hem STK'ların hem de sendikaların pek çoğunun bu tür çalışmaların bir yere varmadığı yönündeki olumsuz yargılarını değiştirmek için harcanan çabanın yanıt alma süresini uzatması idi. Bazı STK'lar ve sendikalar ayrımcılık yasağı alanında çalışmadıklarını belirterek, bazı STK'lar ise kimlik temelinde çalışıyor olmalarına rağmen ayrımcılıkla mücadele etmediklerini veya bu şekilde addedilmek istemediklerini dile getirerek haritalama çalışmasına dahil olmamayı tercih ettiler. Kimlik temelli çalışan STK'ların ayrımcılık yasağı alanında çalışmadıklarını ifade etmeleri, bu STK'ların bir bölümü bilinçli olarak bu yönde bir ifadeyi tercih ediyorsa da, bu konuda yaşanan kafa karışıklığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma sırasındaki başka bir gözlemimiz ise, özellikle büyük ölçekli STK'lar anketi yanıtlamama nedenlerini zaman yetersizliği ile açıklarken, yeni kurulmuş veya daha küçük ölçekte veya yerel düzeyde çalışan STK'ların ankete katılım konusunda ve düzenlenecek etkinliklerden haberdar olma konusunda çok heyecanlı oldukları ve idi.

Anket çalışmasında karşılaştığımız güçlüklerin diğerleri ise kurumlarda irtibata geçilecek veya ankete katılım konusunda karar verecek kişinin belirsiz olması, bazı sendikaların anketi doldurma konusunda gönüllü olmaması, kimi kurumların da konu "ürkütücü" geldiği için veya onları "aşığı" için anket çalışmasına katılım konusunda isteksiz olması idi. Kurumların iletişim bilgilerinin güncel olmaması da kurumlara erişim konusunda yaşadığımız sıkıntılardan biri idi.

Proje ekibi olarak ikinci adımımız, anket çalışmasına katılmak isteyip zaman yetersizliği dolayısıyla katkı sağlayamayan veya henüz erişemediğimiz STK'ların, sendikaların ve sivil girişimlerin de ihtiyaçlarını ve durumlarını içerecek şekilde haritalama çalışmasını genişletmek ve güncellemek olacaktır. Rapora ek olarak anket formunu sunmamızın bir sebebi de haritalama çalışmasını geliştirmeye ve güncellemeye yönelik bu hedefimizdir. Analiz aşamasını daha fazla ertelemek istemediğimiz için belirlediğimiz tarihten sonra gelen anket formlarını daha sonra değerlendirmek üzere bu raporda dikkate almadığımızı belirtmek isteriz.

Araştırma raporu beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde haritalama çalışmasının nasıl yürütüldüğüne dair bilgi sunulmuştur. Aynı bölümde, anket çalışmasına katılan farklı ayrımcılık temellerinde faaliyet yürüten kurumlar hakkında öne çıkan bazı bilgiler paylaşılmıştır. Raporun ikinci bölümünde, anket çalışmasına katılan kurumların diğer kurumlarla ilişkilerine dair bilgiler derlenmiştir. Bu bölümde, anketi yanıtlayan kurumların diğer kurumlarla ortak çalışma yürütme konusundaki deneyimleri, bu konudaki yaklaşımları ve ortak çalışma yürütürken yaşadıkları zorluklar sunulmuştur. Raporun üçüncü bölümünde, anket çalışmasına katılan kurumların ayrımcılık yasağı alanındaki uzmanlıkları, bu alanda ne kadar aktif oldukları, bu alandaki faaliyetleri ve bu çalışmaları yaparken karşılaştıkları güçlükler sunulmuştur. Bu bölümde kurumların bireysel başvurular karşısında nasıl hareket ettikleri, ayrımcılık mağdurlarına sunulan destek ve destek türleri ile bu kişileri temsilen adım atıp atmadıklarına dair bilgilere de yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ayrıca, kurumların ayrımcılık yasağı alanında katıldıkları eğitim programlarına dair bilgiler de sunulmuştur. Raporun dördüncü bölümü, anket çalışmasına katılan kurumların ayrımcılık yasağı alanında ihtiyaçlarının ve karşılaştıkları güçlüklerin ne olduğuna dair yöneltilen soruların yanıtlarını içermektedir. Raporun sonuç bölümü araştırma sonucunda öne çıkan bulguların aktarıldığı özet ve analiz kısmıdır. Rapora ek olarak anket çalışmasına katılan kurumlar, bu kurumların

ayrımcılık alanına yönelik çıkardıkları yayınların listesi ve anket formunun örneği sunulmuştur. Kurumların iletişim bilgilerine ve çalışma alanlarına dair veri tabanı ayrı bir belge olarak İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi web sitesinde yer almaktadır.¹

Ayrıca, ön plana çıkan ve başarılı uygulama olarak nitelendirilebilecek çalışmalar kurum ismi belirtilerek raporun tüm bölümlerinde ele alınmıştır. Belirtmek istediğimiz bir diğer nokta ise toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılığın bu Proje kapsamında ele alınmadığı fakat ayrımcılığın çok katmanlı doğası (ya da farklı ayrımcılık temellerinin kimi zaman birbirinden bağımsız düşünülmemesi) dikkate alınarak bazı bölümlerde kadına yönelik ayrımcılıktan da bahsedilmiştir.

Raporda yer alan bilgiler bu Proje kapsamında İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ile bilgi paylaşan kurumların sunduğu verilerin derlenmesinden ve araştırmacıların yaptıkları yorumlardan, gözlemlerden, bilgi birikimlerinden ve araştırmacıların saha tecrübelerinden oluşmaktadır. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular Türkiye'deki STK'ların ve sendikaların genelini temsil ettiği şeklinde bir iddia taşımamaktadır ve böyle algılanmamalıdır.

Son olarak Sivil Toplum Geliştirme Merkezi çalışanlarına Proje ekibiyle değerli bilgilerini paylaştıkları için; İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin görevli öğrencisi Beril Eski'ye veri girişi çalışmasını titizlikle yürüttüğü için; katılımcı STK ve sendikaların temsilcilerine kısıtlı vakitlerine rağmen anket çalışmasına katılım sağladıkları için ve Sevinç Eryılmaz Dilek ile Ulaş Karan'a yürüttükleri özverili ve titiz çalışma için teşekkür etmek istiyoruz.

Haritalama çalışmasının daha çok kurumun katılımıyla genişletilmesi fikrinden hareketle bu çalışmaya katılım sağlamak isteyen kurumları bizimle irtibata geçmeye davet ediyoruz. Bunun ötesinde bu çalışmanın geliştirilmesi ve ihtiyaca daha çok yanıt verebilir hale getirilmesi yönünde önerilerinizi bekliyoruz.

Burcu Yeşiladalı
Gökçeçiçek Ayata

¹ Haritalama Çalışması'na katılan kurumların iletişim bilgilerinin ve çalışma alanlarının bulunduğu veri tabanına http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/data/docs/haritalama_calismasi_katilimci_kurumlar.pdf adresinden ulaşılabilir.

I. GİRİŞ

Bu çalışma İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Şubat 2009'da başlatılan "Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele" başlıklı Proje çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Proje, Türkiye'de ayrımcılıkla mücadeleye yönelik mevcut mekanizmaları güçlendirmeyi ve süregelen ayrımcı uygulamaların ve pratiklerin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için özellikle Avrupa Birliği (AB) tarafından 2000 yılında yayınlanan ve özelde ırk ayrımcılığına karşı mücadeleyi öngören 2000/43/EC sayılı Konsey Direktifi ve istihdamda eşit muameleyi öngören 2000/78/EC sayılı Konsey Direktifi'nde yer alan ayrımcılık temellerinden ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık konularıyla ilgili çalışmalar yapan sivil toplumun ayrımcılıkla mücadeledeki rolü güçlendirilmeye çalışılacaktır.

Proje çerçevesinde gerçekleştirilen ilk çalışma ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'ların, sendikaların ve sivil girişimlerin haritalanması çalışmasıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık konusu bu Proje ve bu çalışma kapsamında ele alınmamaktadır. Ancak ayrımcılık çoklu (çok katmanlı) olabildiği, farklı ayrımcılık temelleri içerebildiği ve kimi zaman birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği için bazı bölümlerde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan da söz edilmiştir. Proje kapsamında yürütülen haritalama çalışması ile ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temellerinde ayrımcılık ile mücadele eden veya bu konular üzerinde çalışan belli başlı STK'lar, sivil girişimler ve sendikalar tanımlanmıştır. Bu çalışma ile bu alanda çalışan kurumların profili çıkarılmış, bu alandaki uzmanlıkları tespit edilmeye ve ayrımcılıkla mücadelede karşılaştıkları güçlükler ve ihtiyaçlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile ayrıca bu kurumların ayrımcılık vakalarının izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanmasına yönelik eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu tür bir haritalama mevcut iletişim ağlarını tanımlamanın yanı sıra, yeni iletişim ağlarının kurulmasına katkıda bulunma anlamına da gelmektedir.

Bu çalışma kapsamında, STK'lar, sivil girişimler ve sendikalara ekte yer alan anket formu hazırlanarak iletilmiştir. Anket formu beş bölümden oluşmaktadır. Formun 1. bölümünde kurumsal bilgiler, 2. bölümde diğer kurumlarla ilişki düzeyi ve kaynaklara erişim, 3. bölümde uzmanlık düzeyi, 4. bölümde ihtiyaçlar ve ek bölümde yayımlar hakkında bilgiler istenmektedir. Soruların ilk bölümü, anketi dolduran kurumların kurumsal bilgilerini içerdiği için değerlendirmeye alınmamış, kurumsal bilgiler ayrımcılık konusunda çalışmalar yürüten örgütlenmelerin yer aldığı ve genişletilmeye açık bir veritabanı niteliğinde raporla birlikte İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin web sitesinde yer almaktadır.² Bu rapor, anketin ilk bölüm dışında kalan diğer bölümlerinde yer alan sorular dikkate alınarak hazırlanmıştır. Anket bu alanda çalışma yürütenler arasında önde gelen örgütlenmelere teknik imkanlar ölçüsünde e-posta, faks veya posta yoluyla ulaştırılmıştır.

Türkiye'de ayrımcılık yasağı alanında çalışan kurumlar çeşitli biçimlerde örgütlenmiş durumdadır. Bunlar Türk hukukuna uygun kurulmak durumunda olan sendikalar, vakıflar ve dernekler ile herhangi bir tüzel kişiliği olmayan platform, inisiyatif vb. adlarla anılan diğer

² http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/data/docs/haritalama_calismasi_katilimci_kurumlar.pdf adresinden erişilebilir.

sivil toplum örgütlenmeleridir. Çalışmada ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelinde çalışma yürüten 179 örgütlenmeye anket formu gönderilmiş, bunlardan 56 tanesi geri dönüş yapmıştır. Bu 56 kurum sırasıyla 16 sendika, 17 ırk, etnik köken, din veya inanç temelli çalışan STK, 9 engellilik temelli çalışan ve 2 cinsel yönelim temelinde çalışan STK'dan oluşmaktadır. Genel olarak insan hakları alanında çeşitli haklar temelinde çalışma yürüten veya çalışmalarını kapsamında insan haklarına da yer veren 12 örgütlenme de anketi doldurmuştur. Bu kurumların kurumsal bilgilerine—bu bilgilerin paylaşılmasını kabul etmeyen üç kurum haricinde—raporun ekinde ulaşılması mümkündür. Çalışmanın sonlanabilmesi için, belli bir tarihten sonra gelen anket formları bu araştırma raporuna dahil edilmemiştir ancak Projenin sonraki aşamalarında rapor yeni gelen anket formlarıyla güncellenecektir.

Türkiye’de diğer hak ve özgürlüklerin yanı sıra ayrımcılıkla mücadele alanında da çalışma yürüten bazı insan hakları örgütleri bulunmaktadır. Bu örgütler, 1980’li yılların ikinci yarısında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında yer alan, önde gelen kuruluşlar İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)’dir. Özellikle bu kurumlara da anket formu gönderilmiş ve ayrımcılık yasağı alanında yürüttükleri çalışmalar, yaşadıkları sıkıntılar ve eksiklikleri ile ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bunların yanı sıra, ayrımcılıkla mücadele ile ilgili aktif olarak çalışan başka STK’lar da bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; ilköğretim ve lise ders kitaplarında insan hakları ile ilgili kapsamlı bir proje yürütmüş olan Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (Tarih Vakfı), Roman hakları üzerine çalışmalar yapan Ulaşılabilir Yaşam Derneği (UYD) ve azınlık haklarının geliştirilmesiyle ve Türkiye’de ayrımcılığın yok edilmesiyle ilgili projeler yürüten Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV) bunlardan bazılarıdır.

Farklı ayrımcılık temelleri üzerinde çalışan STK’lar arasında çalışma alanları açısından eşit bir dağılım söz konusudur. Çalışmaları daha uzun bir geçmişe dayanan insan hakları STK’ları, örneğin Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İHD, MAZLUMDER ve TİHV, ırk, etnik köken, din, (zihinsel ve fiziksel) engellilik, cinsiyet, yaş ve cinsel yönelim dahil olmak üzere çeşitli ayrımcılık temelleri üzerinde çalışmaktadır.

Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Körler Federasyonu, Fiziksel Engelliler Vakfı ve Altı Nokta Körler Derneği gibi engelli örgütleri çoğunlukla engellilerin istihdamı ve kamu hizmetlerine erişimi konularıyla ilgilenmektedir. Engellilerin hakları için çalışan bu STK’lar engellilere destek sunmakta, engellilerin haklarının ve kamu hizmetlerine erişiminin tam anlamıyla gerçekleşebilmesinin güvence altına alınması için çaba göstermektedir.

Merkezi Ankara’da olan Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos-GL) ve merkezi İstanbul’da olan Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği (Lambdaistanbul), Türkiye’de cinsel yönelim konusuna odaklanan başlıca iki STK’dır. Bu iki STK da bireylere hukuki yardım sunmaktadır. LGBTT (lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, transseksüel) grubunun Türkiye’de damgalanma ve taciz girişimlerinin en büyük hedefi olması durumu, cinsel yönelim temelli ayrımcılık konusunda harekete geçmede çekimser davranılmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de belirli etnik ya da dini gruba yönelik çalışan çok sayıda örgütlenme göze çarpmaktadır. Bu kurumlar genellikle belli kimlikler çerçevesinde bir araya gelen kişiler tarafından kurulmuştur. Bu kurumlar arasında Kafkas Dernekleri Federasyonu, Hacı Bektaş

Veli Anadolu Kültür Vakfı, Romanlar Sosyal Kültür Dostluk ve Dayanışma Derneği gibi kurumlar yer almaktadır.

Çalışmada sendikalar da ağırlıklı yer tutmaktadır. Türkiye’de sendikalar genel olarak ayrımcılık yasağı hakkında bilgi eksikliği çekmekte ve cinsiyet ayrımcılığı dışında kalan ayrımcılık türleri konusunda çalışma yürütmemektedir. Sendikaların, istihdam alanıyla sınırlı olan yetkileri dışında yer alan konularda etkin olma noktasında genel olarak isteksiz oldukları göze çarpmaktadır. Türkiye’de önde gelen altı sendika konfederasyonu bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (TÜRKİYE KAMU-SEN), Memur Sendikaları Konfederasyonu (MEMUR-SEN), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu’dur (HAK-İŞ). Sendikalar arasında herhangi bir görev dağılımı yoktur ve birçok sektörde (örneğin eğitim) birbiriyle rekabet içinde çalışan sendikalar bulunmaktadır. Aynı iş kolunda faaliyet yürüten bu sendikalar genellikle farklı konfederasyonlara üyedir.

Son olarak belirtmek isteriz ki, bu çalışmada yer alan bilgiler ve yorumlar İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi ile bilgi paylaşan kurumların sunduğu bilgilerin derlenmesinden, bunun ötesinde araştırmacıların yaptıkları yorumlar, gözlemler, bilgi birikimi ve saha tecrübesinden oluşmaktadır. Bu çalışmayla elde edilen bulgular Türkiye’deki STK ve sendikaların genelini temsil ettiği şeklinde bir iddia taşımamaktadır ve böyle algılanmamalıdır.

II. DİĞER KURUMLARLA İLİŞKİ DÜZEYİ ve KAYNAKLARA ERİŞİM

Bu bölümde STK’lara ve sendikalara (bundan sonra kurumlar olarak ifade edilecektir) diğer kurumlarla ilişki kurma ve kaynaklara erişim düzeyini ölçmeye yönelik dokuz soru yöneltilmiştir. Kurumların aynı alanda çalışan diğer STK’lar/sendikalarla ortak çalışmalar yürütüp yürütmedikleri, bu konudaki yaklaşımları, işbirliği deneyimleri, varsa ne tür zorluklar yaşadıkları, bu tür deneyimlere dair olumlu olarak değerlendirebilecekleri konuların neler olduğu, devlet tarafından maddi veya ayni olarak tamamen veya kısmen desteklenip desteklenmedikleri, kurumların özel sektör tüzel kişileri veya gerçek kişilerden maddi veya ayni destek alıp almadıkları, kaynak yetersizliğinin kurumların etkinliklerinin kapsamını sınırlandırıp sınırlandırmadığı, kurumların kaynak yetersizliği sorununu aşmak için ne gibi çalışmalar yaptıkları, kurumların uluslararası düzeyde çalışma yürütüp yürütmedikleri, eğer yürütmüyorlarsa bunun en önemli üç nedeninin ne olduğunu düşündükleri sorulmuştur. Aşağıda her bir soruya verilen yanıtlar ayrı bölümler halinde değerlendirilmiştir.

Kurumların aynı alanda çalışan diğer STK’larla/sendikalarla ortaklaşa çalışmalar yürütme konusuna ilişkin yaklaşımları

Kurumlara aynı alanda çalışan diğer STK’larla/sendikalarla ortaklaşa çalışmalar yürütüp yürütmedikleri ve bu konuya dair yaklaşımlarının ne olduğu sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 55 kurumdan 52’si aynı alanda çalışan kurumlarla ortaklaşa çalışmalar yürüttüğünü belirtmiştir. Yine aynı oranda kurum çeşitli nedenlerle diğer kurumlarla işbirliğine önem atfettiklerini ifade etmiştir.

Verilen yanıtlarda kurumlar arasında gerçekleşen işbirliğinin sadece belli konularla sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Ortak faaliyetler büyük oranda geçici nitelikte ve belirli

günlerde veya haftalarda yapılan etkinlikler temelinde olmaktadır. Aynı alanda çalışan kurumların benzer projeler yaptıkları, çalışmalar kapsamında genellikle aynı şehirlere gidildiği, aynı insanlara ulaşıldığı/görüşüldüğü, dolayısıyla hem emeğin hem de güçlkle elde edilen maddi kaynakların bölündüğü, çalışmalar sonunda da farklı raporların yayınlandığı ve bu raporların etkilerinin de sönük kaldığı ifade edilmiştir. Çalışmada göze çarpan bir diğer sonuç genel olarak hak temelli çalışan insan hakları örgütleri ile diğer alanlarda çalışan kurumlar arasında işbirliğinin zayıf olduğunun taraflarca ifade edilmesidir. Ankete verilen yanıtlar göz önünde tutulduğunda benzer alanlarda çalışma yürüten kurumlar işbirliğine önem atfettiklerini ve ortaklaşa çalışmalar yürüttüklerini belirtmiş olsa da fiilen işbirliği halinde yürütülen faaliyetlerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Anketlerde STK'ların, geleneksel olarak hitap ettikleri "toplulukları" etkileyen belirli konular üzerinde (örneğin engellilik) çalışırken işbirliğine gittikleri görülmektedir. Bu konuda, özellikle cinsel yönelim ve engellilik temellerinde çalışan kurumların ilgi alanlarında çalışan diğer STK'lar ile sıkı ilişki içerisinde oldukları ve bu alanlarda oluşmuş olan resmi (federasyon veya konfederasyon) veya gayri resmi (platform şeklindeki) ağlar içerisinde faaliyet yürüttükleri gözlemlenmektedir. Irk veya etnik köken, din veya inanç temelli çalışan STK'lar arasındaki işbirliğinin ancak belli ve benzer veya aynı konularda çalışan STK'lar arasında olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin; Alevi kimliği temelinde çalışan STK'lar işbirliği yaparken bu ortak çalışma platformuna etnik köken temelli çalışan STK'lar genellikle dahil olamamaktadır/olmamaktadır. Bu raporun Giriş bölümünde belirtilen AB'nin ayrımcılıkla ilgili Direktifleri ve dolayısıyla bu çalışma kapsamındaki ayrımcılık (ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık) alanlarında yardımlaşma/işbirliği uygulamasının bazı sınırlı örnekler dışında ortaya çıkmadığı söylenebilir.

Sendikalar açısından ise STK'larla karşılaştırıldığında belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. Sendikalar, konfederasyon çatısı altında bir araya gelmekte ve çalışma hayatıyla ilgili konularda "Emek Platformu" adı altında birbirleriyle yakın ilişki içinde çalışmaktadırlar. Emek Platformu; Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ), Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (TÜRKİYE KAMU-SEN), Memur Sendikaları Konfederasyonu (MEMUR-SEN), Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu (BASK), Türkiye İşçi Emeklileri Derneği (TİED), Tüm İşçi Emeklileri Dul ve Yetimleri Derneği (TÜMEMEKDER), Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türkiye Barolar Birliği (TBB), Türk Dişhekimleri Birliği (TDB), Türk Eczacıları Birliği (TEB), Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türk Veteriner Hekimleri Birliği (TVHB) ve Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği'nin (TÜRMOB) bir araya gelmesi ile 1999 yılında oluşmuştur ve zaman zaman ortak etkinlikler düzenlemektedir. Bunun ötesinde, sendikaların büyük şehirlerde bulunan şubelerinin hemen hemen hepsi tarafından da çeşitli platformlar kurulmuştur. Ayrıca işveren sendikaları ülke çapında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) çatısı altında örgütlenmiş durumdadır ve kendi içinde işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

Her ne kadar sendikalar arasında işbirliği düzeyi yüksek gibi gözükse de ayrımcılık yasağıyla ilgili işbirliği, cinsiyet ayrımcılığı ile ve bu temelde de sadece belli sendikalarla sınırlıdır. Diğer ayrımcılık temelleri büyük oranda çalışma kapsamı dışında bırakılmaktadır. İşçi ve kamu görevlileri sendikaları arasında işbirliği çoğunlukla hükümet ve özel şirketlerle

yapılan ücret müzakereleri esnasında veya istihdama yönelik diğer konularda ortaya çıkmaktadır.

Anket çalışması, Türkiye’de ulusal ölçekte işleyen işbirliği ağlarının oldukça az sayıda olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrımcılık yasağı da dahil olmak üzere Türkiye’de birçok alanda kurumsallaşmış sivil toplum ağları bulunmamaktadır. Son zamanlarda oluşturulan iki ağ girişimi kayda değer niteliktedir. Bunlardan ilki, AB tarafından sağlanan fonlar vasıtasıyla kurulan Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği’dir (STGM). Bu kuruluş diğer alanların yanı sıra insan hakları ve ayrımcılık yasağı konusunda da çalışmalar yürütmektedir. STGM, Türkiye’de STK’ların kapasitesinin gelişimini ve ağların oluşturulmasını sağlamayı hedeflemektedir. Diğer bir ağ girişimi ise insan hakları alanında kurulmuştur ve İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) adını taşımaktadır. Bu ağ girişimi Helsinki Yurttaşlar Derneği, İHD, MAZLUMDER ve Uluslararası Af Örgütü-Türkiye’den oluşan bağımsız bir platformdur. İHOP, Türkiye’de insan hakları, özgürlükler ve demokrasinin gelişimi alanlarında çalışmalar yürüten bağımsız bir organdır ve misyonunu Türkiye’deki insan hakları hareketinin kapasitesini, unsurları arasındaki işbirliğini ve genel etkisini güçlendirmek olarak tanımlamıştır. Platformun çalışma şekli, platform üyesi kurumların etkinliklerinin ve çabalarının güçlendirilmesine ve kurumların faaliyetlerinin desteklenmesine dayalıdır. Platformun ilgilendiği çalışma sahalarından biri de ayrımcılık yasağıdır.

Çalışmada verilen yanıtlar göz önünde tutulduğunda, mevcut ağların varlığına karşın genel olarak ayrımcılık yasağı özel olarak ise ayrımcılık temellerinden biri veya birkaçı üzerine çalışan kurumlarla ağ oluşturulması ve ayrımcılık karşısında savunuculuk çalışmalarında ağ oluşturmanın önemi ve işlevi üzerine farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer STK’larla/sendikalarla işbirliği deneyiminde yaşanan zorluklar

Kurumlara diğer STK’larla/sendikalarla işbirliği deneyimleri varsa ne tür zorluklar yaşadıkları sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 41 kurumun büyük çoğunluğu, aynı alanda çalışan kurumlarla ortaklaşa çalışmalar yürüttüklerini ancak bu ortaklıklar sırasında zorluklar yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu konuda özellikle siyasi görüş ayrılıklarına dair yapılan bazı vurgular göze çarpmaktadır. Özellikle sendikalar tarafından, siyasi görüş farklılıklarının öne çıktığı durumlarda sendikalar arası işbirliği konusunda zorluklar yaşandığı vurgulanmıştır. Kurumlar bu konuda genel olarak aşağıdaki unsurları karşılaşılan sorunlar olarak belirtmiştir:

- Ortak dil ve anlayış eksikliği,
- profesyonel çalışma eksikliği,
- kurumlarda sürekli erişilebilecek bir yetkilinin bulunmaması,
- ortak çalışma yapacak fiziksel alanların kısıtlı olması veya olmaması,
- maddi zorluklar,
- kurumları temsil eden kişilerin sürekli değişmesi,
- sivil toplum alanına dair bilgi eksikliği.

Öne çıkan bir diğer sorunlu alan ise, işbirliği sırasında eş zamanlılığın sağlanamaması ve birlikte yürütülen faaliyetlerde iş yükünün çoğu zaman kurumlar arasında asimetrik dağılımıdır. Türkiye’de işbirliği deneyimlerinin sınırlılığı göz önünde tutulduğunda vurgulanan diğer bir nokta da karar alma süreçlerinde ortaya çıkan sıkıntılardır.

İşbirliği ile ilgili dikkat çekici başka bir nokta ise insan hakları alanında çalışan kurumların LGBTT bireylerin insan hakları konusunda genellikle homofobik davranmaları,

bu durumun da aynı çatı altında çalışma imkanını ortadan kaldırmasıdır. Cinsel yönelim temelli çalışan kurumlar, mevcut yasal sistem kurumsallaşmalarına engel olduğu için birlikte yapılan faaliyetlerde zaman zaman sorunlar yaşandığını belirtmektedir.

Diğer STK'larla/sendikalarla işbirliği deneyiminin olumlu sonuçları

Kurumlara diğer STK'larla/sendikalarla işbirliği deneyimlerinde olumlu olarak değerlendirdikleri sonuçların neler olduğu sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 46 kurumun hepsi bir önceki soruda belirtilen sıkıntılara karşın işbirliği deneyimlerinden olumlu bir şekilde bahsetmektedir. Kurumlar tarafından işbirliği deneyimlerinde olumlu olarak değerlendirilen noktalar arasında şunlar öne çıkmaktadır:

- Çalıştıkları konu ile ilgili olarak farklı yaklaşımları tanıma fırsatı sunması,
- farklı düşündükleri noktalar açısından diğer kurumlara kendilerini tanıtmaya fırsatı sunması,
- kurumlar arasında deneyim ve bilgi paylaşımı,
- kurumlar arasında birlikte çalışma yürütme kültürünün oluşması,
- STK'lar tarafından bugüne kadar süre gelen ortak dil yaratamama eksiğinin ortadan kaldırılması,
- daha önce erişilemeyen grup veya kişilere erişim olanağı ile daha geniş toplumsal kesimlere ulaşımın sağlanması,
- kaynakların ve uzmanlıkların paylaşılması ve etkili kullanımı,
- uzun vadeli işbirliklerine olanak sağlaması.

Özellikle ayrımcılıkla mücadele amacıyla yapılan işbirlikleri açısından dile getirilen bir başka konu, birbirleriyle daha önce temas etmemiş ve diğerlerine karşı önyargı ile bakan farklı toplumsal grupların birbirlerini tanımasıyla ve önyargıların ortadan kalkmasıyla sonuçlanan diyalogun varlığıdır. Farklı kimlik temelli gruplar arasında işbirliğinin ortaya çıkışı ile bu grupların birbirleriyle yakınlaştıkları ifade edilmiştir. Soruya verilen yanıtlar farklı kurumlar arasında işbirliğine gidilmesinde en azından bir önyargının olmadığını ve birlikte çalışmalar yürütme noktasında bir arzunun varlığını ortaya koymaktadır.

Kurumlara devlet tarafından maddi veya ayni olarak kısmen ya da tamamen destek verilmesi

Kurumlara devlet tarafından maddi veya ayni olarak kısmen ya da tamamen desteklenip desteklenmedikleri sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 53 kurumdan 3'ü dışında diğerleri, devlet tarafından kısmen veya tamamen maddi veya ayni destek alamadığını belirtmiştir. Destek alabildiğini belirten üç kurum için ise, üyelerine yönelik sosyal yardım olarak değerlendirilebilecek maddi veya ayni yardım yapılması ya da idarenin bazı olanaklarının (toplantı salonu vs.) kullandırılması söz konusudur. Türkiye'de STK'lar için temel gelir kaynağı üye aidatları veya destekçi bağışları, sendikalar için ise üye aidatlarıdır.

Türkiye'de STK'ların devletten maddi destek alması olağan bir uygulama değildir. Yine devletin genel olarak STK'lara, özel olarak ise ayrımcılık yasağı üzerine çalışan kurumlara sunduğu özel bir fon bulunmamaktadır. Türkiye'de yerel yönetimlerin STK'lara maddi veya ayni katkı sağlaması da yaygın bir uygulama değildir. Bu bağlamda belediyeler özellikle sosyal yardım veya sosyal hizmetler alanında, iç göç, afete hazırlık, aile içi şiddet, kadın sığınakları, üreme sağlığı, engellilere hizmet, sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar, barınma ve sağlık koşulları ile ilgili konularda STK'larla işbirliği yapma eğilimi içindedirler. Ancak bu işbirliği genellikle kurumsal değildir ve yerel seçim sonuçları ile veya karar alma

yetkisi olan kişilerin değişmesi ile durum değişebilmektedir. STK'lar insan hakları ihlallerine karşı daha sert bir duruş içine girdiklerinde işbirliği zora girebilmektedir. Belediyeler genellikle kendi bakış açılarına veya siyasi görüşlerine uygun STK'ları destekleme eğilimi içindedirler. İşbirliği genellikle STK'lara yerel yönetim hizmetlerinin ve belediye olanaklarının ücretsiz sunulması şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu işbirliği anlayışı sendikalarla yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde geçerli değildir. Sendikalar ve yerel yönetimler arasında işbirliği yapıldığı neredeyse hiç görülmemektedir. Sendikalar açısından bir diğer sorun da 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 40. maddesi gereğince sendikaların devlet kaynaklı bağış veya yardım kabul edememesine dair yasaktır ve bu yasak sendikalar tarafından anket çalışmasında devlet tarafından destek alınmaması noktasında sıklıkla vurgulanmıştır.

Ayrımcılık yasağı ile ilgilenen STK'lar genellikle devlet finansmanını, bağımsızlıklarını ve etkinliklerinde devlete karşı sergiledikleri eleştirel dili tehlikeye atacak bir unsur olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle, ayrımcılık alanında çalışan bazı STK'lar, devletle maddi getirisi olan bir ilişki içerisinde olmamayı kendileri tercih etmektedir.

Kurumlara özel kuruluşlar veya bireyler tarafından maddi veya aynı destek verilmesi

Kurumlara özel kuruluşlardan (özel sektör kuruluşları, hükümetler arası örgütler, uluslararası yardım kuruluşları) veya bireylerden maddi veya aynı destek alıp almadıkları sorulmuştur. Bir önceki sorudaki eğilimin aksine, bu soruyu yanıtlayan 53 kurumdan 24'ü olumlu yanıt vermiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'de kurumlar genellikle üyelerinden aldıkları kayıt ücreti ve aidatlarla devamlılıklarını sağlamaktadır. Kurumlar ayrıca AB'nin veya diğer kuruluşların sunduğu özel fon kaynaklarına başvurabilmekte ve bu fon kaynaklarından faydalanabilmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki özel sektör kuruluşları çoğunlukla sosyal yardım projelerine veya eğitim alanına yönelik olmak üzere maddi destek sunmaktadır. Özel sektör kuruluşları, insan hakları projeleri ve özel olarak ayrımcılık yasağı ile ilgilenme konusunda isteksiz gözükmektedir. Bu konuda verilebilecek tek iyi örnek HIV/AIDS konusunda çok uluslu bazı şirketlerin Pozitif Yaşam Derneği'ne sunduğu maddi yardımdır. Söz konusu Dernek yerli şirketlerin bu anlamda daha az ve seyrek olarak maddi destek sunduklarını belirtmektedir.

Özel kuruluşlardan destek alabildiğini belirten kurumların büyük bir kısmı proje bazında maddi destek aldığını ifade etmiştir. Proje bazında Birleşmiş Milletler, AB ve diğer uluslararası örgütlerden maddi destek sağlandığı sıklıkla ifade edilmiştir. Ancak alınan desteklerin sadece proje temelli olması, kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi açısından eksik ve kurumsal giderlerin karşılanması için yetersiz kalmaktadır. Maddi ve aynı yardımlar açısından özel kuruluşlar veya bireyler tarafından sunulan destekler için şu örnekler verilmektedir: Tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışan personelin ücretlerinin karşılanması, etkinlikler için bazı mekanların ücretsiz olarak tahsis edilmesi, düzenlenen bazı etkinliklerin maliyetinin karşılanması vb.

Türkiye'de derneklerin vergiden muaf tutulabilmeleri için kamu yararına kurulmuş dernek statüsüne sahip olmaları gerekmektedir ancak bu statü sadece Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleşebilmektedir. Bugüne kadar genellikle Yardım Sevenler Derneği, Verem Savaş Derneği gibi sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarında çalışan sınırlı sayıda derneğe bu statü tanınmış durumdadır. Anketi yanıtlayan kurumlar arasından Türkiye Sakatlar Derneği ve Türkiye Görme Engelliler Derneği kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahiptir.

Anket sorularına verilen yanıtlarda belirtilen bir diğer nokta ise, kurumların sadece üyelik aidatı veya bağışlara dayalı olarak faaliyet sürdürmelerinin, üye sayılarında yaşanan düşüş ve yardım toplama faaliyetlerinde yolsuzluğa karıştığı ortaya çıkan benzer nitelikte kurumların bu fiillerinin kamuoyunda bilinir hale gelmesi gibi nedenlerle aidat ve bağış miktarlarının olumsuz olarak etkilenmesi durumunda kurumların etkinliklerinin de sekteye uğramasına neden olmaktadır.

Sendikalar açısından bir önceki soruda bahsedilen 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 40. maddesi gereğince; sendikaların işverenlerden, işveren kuruluşlarından, esnaf ve küçük sanatkarlar kuruluşlarından, derneklerden, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından ve vakıflardan yardım ve bağış alması yasaktır. Bu yasak, sendikalar tarafından bu çalışmada sıklıkla vurgulanmıştır. Sendikalar için mevcut olanaklardan biri üyesi buldukları uluslararası kuruluşlarla yürüttükleri ortak projelerin fonlarından sağlanan ve üyelere yönelik eğitim faaliyetlerinde kullanılan maddi kaynaklardır.

Kaynak yetersizliğinin kurumların etkinliklerinin kapsamını sınırlandırması

Kurumlara kaynak yetersizliğinin etkinliklerinin kapsamını sınırlandırıp sınırlandırmadığı sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 55 kurumdan 49'u kaynak yetersizliğinin etkinliklerini sınırlandırdığını ifade etmiştir. STK'ların yaşadığı en önemli sorun olarak kaynak yetersizliği göze çarpmaktadır. Bu sorun genel olarak tüm STK'lar, özel olarak da ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar için büyük kaygı konusudur. Zaman ve emek çoğunlukla kaynakla ilgili problemlerin çözümü için harcanmaktadır ve bu da STK'ların temel ve zorunlu etkinliklerinin yanında çoğunlukla başka konulara vakit harcanmasına sebep olmaktadır. Ek olarak, fon kaynaklarının çoğu yürütülen proje esnasında ve sadece o proje için kullanılabilir. Bunun sonucunda faaliyetlerin devamlılığı kesintiye uğramakta, STK çalışanların sayısında düşüşler yaşanmaktadır. Maddi yetersizlikler nedeniyle hedeflenen etkinliklerin gerçekleştirilemediği, kullanılan mekanın kirası gibi her ay bulunması gereken sabit giderlerin varlığı nedeniyle harcamaların azaltıldığı, bu yüzden uzun süreli etkinliklerin planlanmadığı, dolayısıyla proje temelli faaliyetlere ağırlık verildiği, bunun sonucunda özellikle uluslararası kuruluşlar tarafından sunulan fonlara bağlı kalındığı yanıtlarda öne çıkmaktadır.

Sendikaların kaynakları, STK'lardan çok daha geniştir. Üyelerden her ay belli miktarlarda kesilen aidatlar ve diğer gelirlerden oluşan bütçeleri, sendikaların STK'lardan daha az sıkıntı yaşamalarını sağlamaktadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi mevcut yasal düzenlemeler dolayısıyla sendikaların ek gelir elde edebilecekleri kaynaklar sınırlıdır. Uzun süredir farklı sebeplere bağlı olarak yaşanan üye kayıpları nedeniyle geçmişte maddi açıdan daha az sıkıntı yaşayan sendikaların bugün daha fazla sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Sendikalar, kimi eylemlerinin ve eğitim çalışmalarının kapsamını bu nedenle daraltmak zorunda kaldıklarını vurgulamışlardır.

Kurumların kaynak yetersizliği sorununu aşmak için yürüttükleri çalışmalar

Kurumlara kaynak yetersizliği sorununu aşmak için ne gibi çalışmalar yaptıkları sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 47 kurum farklı yöntemlerle kaynak yetersizliği sorununu aşmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. STK'lar tarafından kaynak yetersizliğini aşmaya yönelik çeşitli yöntemlerin uygulandığı ifade edilmiştir. Bunlar arasında öne çıkan yöntemler şunlardır:

- Üyelerden veya toplumun farklı kesimlerinden bağış toplanması;
- üye aidatlarının düzenli toplanmaya çalışılması;
- hazırlanan kurum logolu ürünlerin satışa sunulması;
- sosyal etkinlikler ve konserler düzenlenmesi;
- faaliyetlerin projelendirilerek, ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlar, uluslararası yardım kuruluşları, vakıflar, dernekler vb. kurumlara hibe için başvurulması;
- mevzuatın olanak tanıdığı ölçüde iktisadi işletme kurulması;
- özel kuruluşların sponsorluğu.

Tüzel kişiliği olmayan platform ya da inisiyatif şeklinde örgütlenen grupların faaliyetlerinin projelendirilmesi mümkün olmadığı için yukarıda belirtilen yöntemlerin büyük bölümü kullanılamamakta ve kaynak sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu gruplar faaliyetlerini yürütmek için bakış açısı bakımından kendilerine yakın olarak gördükleri bazı dernekler aracılığıyla fon kaynakları yaratmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Yanıtlarda, proje temelli çalışma yönteminin yarattığı sorunlara da dikkat çekilmiş ve STK'ların kaynak bulmadan ve proje üretmeden faaliyet yürütemez hale geldikleri ifade edilmiştir. Bu sebeple gönüllülük temelinde proje ve programlar yürütülmesinin önemsenmesi ve bunun için çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sendikaların karşılaştıkları kaynak sıkıntısını aşma yönünde attıkları adımlar ise; üyelerden üyelik aidatı dışında dayanışma için maddi destek alma, üyesi olunan uluslararası federasyonlardan proje desteği alma ve temel gelir kaynakları olan üye aidatlarını artırmak için üye sayısının artırılmasına yönelik örgütlenme faaliyetleridir. Sendikalar, yaşadıkları sıkıntıların etkisinin azaltılması noktasında mevcut kaynakların olabildiği ölçüde etkin ve verimli kullanılmaya çalışıldığını ve yeri geldiğinde kimi gider kalemlerinden tasarruf yapıldığını vurgulamışlardır.

Kurumların uluslararası düzeyde çalışmaları

Kurumlara uluslararası düzeyde çalışma yürütüp yürütmedikleri sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 53 kurumdan 41'i uluslararası düzeyde çalışmalar yürüttüklerini belirtmiştir. Bu kurumlar özellikle üyesi buldukları uluslararası federasyonlar ya da konfederasyonlar aracılığı ile uluslararası alanda çalışmalara katıldıklarını ifade etmiştir. Ancak verilen yanıtlar uluslararası alanda ne gibi çalışmalar yürütüldüğünü ortaya koyar nitelikte olmadığından yeterli değildir. Kurumsallaşmış bazı STK'lar ve sendikaların çoğunluğu uluslararası federasyonlara veya konfederasyonlara üyedir ve çeşitli biçimlerde bu yapılarla ilişki içerisinde. Bununla beraber küresel veya bölgesel düzeyde ortaya çıkmış ağlarla yakın ilişki ve eşgüdüm içerisinde çalışmanın neredeyse yok denecek kadar az olduğu göze çarpmaktadır.

Uluslararası düzeyde çalışmaların olmamasının nedenleri

Kurumlardan bir önceki soruya olumsuz yanıt vermişlerse bunun en önemli üç nedenini sıralamaları istenmiştir. Bir önceki soruyu yanıtlayan 53 kurumdan 12'si uluslararası alanda çalışma yürütmediğini belirtmiştir. Uluslararası alanda çalışma yürütmeyen kurumlar arasında STK'lar ağırlıktadır. STK'lar açısından bu durumun altında yatan en önemli nedenler; kaynak yetersizliği, gönüllü sayısının azlığı, altyapı sorunları, uzman personel eksikliği, yabancı dil bilen gönüllü veya personel azlığı, mevzuatın getirdiği sınırlamalar,

ilkesel olarak yerel çalışmalara öncelik verilmesi, uluslararası kurumlarla bağlantıların kurulmamasıdır. Söz konusu eksiklikler sebebiyle STK'lar daha çok ulusal düzeyde çalışmalar yürütmektedir. Sendikalar ise uzun bir süredir küresel ölçekte örgütlenmiş olan ve çeşitli işkollarına göre ayrılmış federasyonlara veya konfederasyonlara üyedir ve belli düzeyde ilişki içerisinde bulunmaktadır.

III. UZMANLIK DÜZEYİ

Bu bölümde kurumların ayrımcılık alanındaki uzmanlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik 15 soru yöneltilmiştir. Bu bölümde, ayrımcılık yasağının kurumların temel çalışma alanı mı yoksa çalışmaların bir parçası mı olduğu, daha önce ayrımcılık yasağı konusunda faaliyetler yürütüp yürütmedikleri, eğer yürütmüşlerse bunların ne tür faaliyetler olduğu, faaliyetlerin süresi, sınıflandırması, sonuçları ve karşılaşılan güçlükler, hedef alınan gruplar, faaliyetler sonunda ortaya çıkan yayınlar, kurumların ayrımcılık vakaları konusunda bireylerden şikayet başvurusu alıp almadıkları, kurumların ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvurması mümkün olmasa bile bu süreçlerde ne tür destekler sundukları, kurumların ayrımcılık yasağı konusunda yasalarda veya hükümet politikalarında değişikliğe gidilmesine yönelik olarak ne tür çalışmalar yürüttükleri ve kurum çalışanlarının aldıkları eğitimlere dair sorular sorulmuştur. Aşağıda her bir soruya verilen yanıtlar ayrı başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

Ayrımcılık yasağının kurumun temel çalışma alanı olup olmadığı

Kurumlara ayrımcılık yasağının temel çalışma alanları mı yoksa çalışmalarının sadece bir parçası mı olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlardan, ayrımcılık yasağının kurumlardan yalnızca 10 tanesinin temel çalışma alanı olduğu ortaya çıkmaktadır. 43 kurum, ayrımcılık yasağının çalışmalarının sadece bir parçası olduğunu belirtmiştir. Üç kurum ise, temel çalışma alanı veya çalışmaların bir parçası seçeneklerinden hiçbirisini işaretlememiştir.

Temel çalışma alanı olarak ayrımcılık yasağına işaret eden kurumların bir tanesi hariç tümü STK'dır. Soruyu yanıtlayan 16 sendikadan sadece bir tanesi ayrımcılık yasağının temel çalışma alanı olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir seçenek işaretlemeyen kurumlardan iki tanesi işveren sendikası, bir tanesi ise STK'dır. Söz konusu STK'nın ayrımcılık yasağı alanında çalışma yürütmemesi doğrudan kapasitesiyle ilişkilendirilebilir. Zira, söz konusu STK ayrımcılığın oldukça açık bir biçimde ortaya çıktığı temellerden biri olan etnik köken alanında çalışmalar yürütmektedir.

Bu soruya verilen yanıtlardan ayrımcılık yasağını temel çalışma alanı olarak belirlemiş kurumların sayısının oldukça az olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılık yasağını temel çalışma alanı olarak ifade eden STK'lar arasında engellilik ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılıkla mücadele eden STK'lar ön plana çıkmaktadır. Bu STK'ların yanı sıra genel olarak insan hakları alanında çalışan STK'lar da ayrımcılık yasağının temel çalışma alanları olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak şimdiye kadar yürütülen faaliyetler

Kurumlara ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak yürüttükleri proje, kampanya, çalışma ve araştırma gibi faaliyetlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya yanıt veren 53 kurumdan 34'ü daha önce ayrımcılık yasağı ile ilgili faaliyetleri olduğunu belirtirken, 19'u bu konuda

şimdiye kadar hiçbir çalışma yürütmediklerini ifade etmiştir. Soruya olumlu yanıt veren kurumlardan 9'u sendika, 25'i ise STK'dır. Ayrımcılık yasağı konusunda herhangi bir çalışma yürütmediklerini belirten kurumların 6'sı sendika, 13'ü ise STK'dır.

Bu soruya verilen yanıtlardan kurumların büyük bir çoğunluğunun ayrımcılık yasağına aşına oldukları ve bu alanda çeşitli çalışmalar yürüttükleri ortaya çıkmaktadır. Ancak bu konuda şimdiye dek hiçbir çalışma yürütmediklerini belirten kurumların sayısı da hiç az değildir. Anketi yanıtlayan kurumların belirli ayrımcılık temelleri üzerinde çalışan kurumlar oldukları göz önünde bulundurulduğunda daha önce bu konuda bir faaliyet yürütmemiş olduklarını görmek beklenmedik bir sonuçtur. Bunun nedenlerinin ayrıca araştırılması gerekir.

Bu alanda çalışma yaptıklarını belirten kurumlardan faaliyetleri hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Kurumların bu soruya verdikleri yanıtlar çerçevesinde ayrımcılık yasağı konusunda bugüne kadar yürüttükleri faaliyetler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

- 1- Farkındalık yaratma faaliyetleri: Bu tarz faaliyetler, ayrımcılığın ve ayrımcılık yasağının ne olduğu konusunda kamuoyuna veya özel hedef kitlelere yönelik farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Aşağıda sıralanan türde aktiviteler bu kapsamda değerlendirilebilir:
 - Sempozyum, panel, konferans, atölye çalışması, seminer düzenleme,
 - eğitim düzenleme,
 - kampanya yürütme,
 - yayın hazırlama (broşür, el kitabı vb.),
 - medyada konunun ele alınmasını sağlama, radyo programları hazırlama, basın açıklamaları yapma.
- 2- Yasal düzenlemelerin oluşturulmasına yönelik çabalar: Bu tür faaliyetler, yasal düzlemde mevcut olan düzenlemeler veya eksiklikler üzerinden yapılan değerlendirmeleri içermektedir.
 - Mevcut yasaların taranarak ayrımcılık içeren hükümlerin ve uygulamaların tespit edilmesine ve değiştirilmesine veya iptaline yönelik çabalar (örneğin; Vakıflar Kanunu'ndaki ayrımcı hükümlerin ve Türk Ceza Kanunu'nun 216. ve 301. maddelerinin değiştirilmesine yönelik çabalar bu çerçevede değerlendirilebilir).
 - Mevcut yasalardaki eksikliklerin tespit edilerek giderilmesine yönelik girişimler (örneğin; Türk Ceza Kanunu'nun ayrımcılığa ilişkin 122. maddesine cinsel yönelim kavramının eklenmesine dair girişimler, Özürlüler Kanunu'na ayrımcılık yasağının dahil edilmesi konusundaki çabalar).
- 3- Hak arama mücadeleleri, mağdurlara idari ve yargısal destek sağlama: Gerçekleşen hak ihlallerinde ayrımcılığın söz konusu olduğu durumlarda mağdurlara idari başvuru yollarında ve yargısal usullerde destek sağlamak yürütülen faaliyetler arasında belirtilmiştir. Örneğin, Batıkent Zihinsel Engellileri Koruma Derneği, dernek üyelerinden birinin "muhtaç olmak koşulu ile, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzlüler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüzlü yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını" düzenleyen 2022 sayılı Kanun'un uygulanmasından doğan mağduriyetini gidermek üzere Ankara Bölge İdare Mahkemesi'nde dava açtıklarını belirtmiştir.

- 4- Kamuoyu oluşturma: Bu tarz faaliyetler, medya aracılığıyla toplumun genelinde bu konuda bir görüş oluşturmaya yönelik çabaları içermektedir. Örneğin; Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı (ÖZEV) vermiş olduğu yanıtta, “Engelli Parkı” adındaki park projesinin engellenmesi ve mevcut parkların her kesimden insana hitap etmesi için düzenlemeler yapılması konusunda girişimde bulunduğunu belirtmiştir.
- 5- Lobicilik, savunuculuk: Bu tarz faaliyetler yukarıda sıralanan dört başlıkla da kesişmektedir. Farkındalık yaratma, yasal düzenlemelerin hazırlanmasına veya değiştirilmesine katkıda bulunma, hak arama mücadeleleri ve yargı süreci, kamuoyu oluşturma; lobicilik ve savunuculuk aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türk İşaret Dili’nin resmi bir dil statüsü kazanması konusunda Türkiye Milli İşitme Engelliler Federasyonu’nun çabaları bu çerçevede değerlendirilebilir.
- 6- Araştırma, anket düzenleme: Bu tarz faaliyetler, belli temalar çerçevesinde, mevcut ayrımcılık vakalarının veya olguların tespitine yönelik faaliyetlerdir. Tarih Vakfı’nın eğitim alanında yürüttüğü çalışmalar özellikle de tarih ders kitapları ve tüm ders kitapları genelinde yer alan ayrımcı ifadelerle yönelik yürüttüğü projeler ya da Lambdaistanbul’un 2005 yılında 396 eşcinsel ve biseksüelle görüşerek, bu kişilerin yaşadıkları sorunları tespit etmeyi amaçladığı çalışma bu tarz faaliyetlere örnek verilebilir.
- 7- İmza kampanyaları düzenleme: Buna örnek olarak, Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe Girişimi’nin (DurDe) “301 Kaldırılsın, Irkçılar Yargılansın” kampanyası çerçevesinde 20.000 destek imzası toplaması verilebilir.
- 8- İzleme, veri toplama, dokümantasyon ve rapor hazırlama: Bu tarz faaliyetler, gerçekleşen ayrımcılık vakalarının belgelenmesine ve bu çerçevede dönemsel ya da tematik raporların hazırlanmasına yönelik çalışmaları içermektedir.
- 9- Sanat ve kültür alanında çalışmalar gerçekleştirme ve canlı kütüphane faaliyeti: Bu tarz faaliyetler, bu konularda belgesel, sergi, canlı kütüphane, müze oluşturma gibi aktivitelerle ayrımcılık konusunda duyarlılık yaratmaya yöneliktir.

Ayrımcılıkla ilgili yürütülen faaliyet türleri

Kurumlardan, sunulmuş olan seçenekler arasından ayrımcılıkla ilgili olarak gerçekleştirdikleri faaliyet türlerini işaretlemeleri istenmiştir. Düzenlenen faaliyet türleri arasında ilk sırada dezavantajlı gruplarla düzenlenen proje ve faaliyetler gelmektedir. 34 kurum dezavantajlı gruplarla düzenlenen proje ve faaliyetleri işaretlemiştir. Bazı kurumlar birden fazla dezavantajlı gruba yönelik faaliyet düzenlediklerini ifade etmişler ve yine sunulan seçenekler arasından hangi dezavantajlı gruplara yönelik proje ve faaliyetler yürüttüklerini işaretlemişlerdir. Buna göre 7 kurum ırk veya etnik köken temelinde ayrımcılığa uğrayanlara, 11 kurum cinsiyet temelinde ayrımcılığa uğrayanlara, 9 kurum engellilik temelinde ayrımcılığa uğrayanlara, 13 kurum din veya inanç temelinde ayrımcılığa uğrayanlara ve 5 kurum cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa uğrayanlara yönelik proje ve faaliyetler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu dezavantajlı grupların yanı sıra bir kurum sağlık temelinde ayrımcılığa uğrayanlara yönelik, diğer bir kurum ise sendikal tercih/siyasal düşünce nedeniyle ayrımcılığa uğrayanlara yönelik çalışma yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca

özel olarak hangi dezavantajlı gruba yönelik faaliyetler düzenlediğini belirtmemiş olan, ancak dezavantajlı gruplara yönelik proje ve faaliyetler yürüttüğünü belirten 10 kurum vardır.

Kurumların yürüttükleri faaliyet türleri arasında ikinci sırada eğitim gelmektedir. 31 kurum, eğitim faaliyetleri düzenlediklerini belirtmiştir. 26 kurum, kongre/konferans düzenlediklerini belirtmiştir. 24 kurum, çalışma/araştırma projesi türünde faaliyetler ve 21 kurum yayıncılık türü faaliyetler düzenlediğini belirtirken, yine aynı sayıda kurum bilgi-belge toplama/veri derleme türü faaliyetler düzenlediğini ifade etmiştir. 20 kurum kampanya/kanaat oluşturma türü faaliyetler, 15 kurum ise kültürel faaliyet/sergi düzenlediğini belirtmiştir. Yanıt veren kurumlar arasından yalnızca iki tanesi kaynak sağlama ve ödül/mükafat verme türünde aktiviteler gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Kurumlar bu alanda başka ne tür aktiviteler düzenlediklerine yönelik soruya geziler düzenleme ve hukuki mücadele şeklinde yanıtlar vermişlerdir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu soruyu yanıtlayan kurumların aktiviteleri şu şekilde sıralanabilir:

- Dezavantajlı gruplarla düzenlenen proje/faaliyet: 34 kurum (Bu 34 kurumun, birden fazla alanda çalışmalar yürüttüğü de dikkate alınarak, çalışma alanlarına göre dağılımı şu şekildedir: 9 kurum engellilik, 11 kurum cinsiyet, 5 kurum cinsel yönelim, 13 kurum din ve inanç, 7 kurum ırk ve etnik köken, 1 kurum sağlık, 1 kurum ise sendikal tercih ve siyasal düşünce temelinde ayrımcılığa uğrayanlara yönelik faaliyetler düzenlemektedir.)
- Eğitim: 31 kurum
- Kongre/konferans: 26 kurum
- Çalışma/araştırma projesi: 24 kurum
- Bilgi-belge toplama/veri derleme: 21 kurum
- Yayıncılık: 21 kurum
- Kampanya/kanaat oluşturma: 20 kurum
- Kültürel faaliyet/sergi: 15 kurum
- Kaynak sağlama: 2 kurum
- Ödül/mükafat verme: 2 kurum
- Diğer: geziler düzenleme, hukuki mücadele

Faaliyetin süresi

Kurumlara faaliyetlerinin süresi sorulmuştur. Bu soruya yanıt veren kurumlardan 25'i ayrımcılık yasağı konusunda sürekli faaliyetlerinin olduğunu belirtirken, 21'i belirli bir süreyle sınırlı faaliyetler yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Sürekli faaliyet yürüttüğünü belirten kurumların 8'i sendika, 17'si STK'dır. Belirli bir süreyle sınırlı faaliyet yürüten sendika sayısı 7 iken, STK sayısı 14'tür.

Bu kurumların belirttikleri sürelerle bakıldığında genellikle bir yıl süreli faaliyetler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bir STK da günübirlik faaliyetler düzenlediklerini belirtmiştir.

Faaliyetin sınıflandırması

Kurumlara ayrımcılık yasağı konusunda yürütülen faaliyetlerin ana temasının ve faaliyetlerle ele alınan konuların neler olduğuna yönelik sorular sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlara göre, 21 kurum faaliyetlerinde din veya inanç temelinde ayrımcılık konusunu

ele almaktadır. Söz konusu 21 kurumun 3 tanesi sendika, kalan 18 tanesi STK'dır. Toplumsal cinsiyetle ilgili sorunları faaliyetleriyle ele alan kurumların sayısı 18 iken, ırk veya etnik köken temelinde ve engellilik temelinde ayrımcılık konusunu ele alan kurumların sayısı 15'dir. Cinsel yönelim temelinde ayrımcılık ile göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler konusunu ele alan kurumların sayısı 9'dur. Irkçılık ve ırkçı şiddet 7 kurum, yabancı düşmanlığı ise 6 kurum tarafından ele alınmaktadır.

Faaliyetlerin ana temasına ilişkin dağılım aşağıdaki gibidir:

- Din ve inanç temelinde ayrımcılık: 21 kurum
- Toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar: 18 kurum
- Irk veya etnik köken temelinde ayrımcılık: 15 kurum
- Engellilik temelinde ayrımcılık: 15 kurum
- Cinsel yönelim temelinde ayrımcılık: 9 kurum
- Göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler: 9 kurum
- Irkçı şiddet: 7 kurum
- Irkçılık: 7 kurum
- Yabancı düşmanlığı: 6 kurum

Faaliyetlerin ana teması olarak belirtilen diğer konular ise şu şekildedir:

- Cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklular,
- Dilsel ayrımcılık,
- Eğitim materyallerinde ve ders kitaplarında ayrımcılık,
- Eşit işe eşit ücret sağlanması,
- Nefret suçları,
- Sağlık, sendikal tercih ve siyasal düşünce, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yol açtığı ayrımcılık.

Faaliyetlerle ele alınan konular ise sırasıyla eğitim, hukuk, kültür, medya, işgücü piyasası, sağlık, siyaset, din veya inanç, barınma ve spor olarak belirtilmiştir.

Faaliyetin sonuçları ve karşılaşılan güçlükler

Kurumlara faaliyetlerinin sonuçları ve faaliyetlerin yürütülmesinde karşılaşılan güçlükler sorulmuştur. Bu soruya yanıt veren kurumlar sıklıkla faaliyetlerin sonuçlarını görmenin zorluklarından söz etmişlerdir. Yürütülen faaliyetlerin politikalara ve uygulamalara aktarılmasının oldukça sınırlı olduğu belirtilmiştir. Kamu kesimiyle STK'lar arasındaki işbirliğinin sınırlı olması ya da hiç olmaması bir diğer sorun olarak ifade edilmiştir. Benzer alanda faaliyet gösteren STK'ların savunu için bir araya gelmesi durumunda dahi, kamu kesiminde işaret edilen sorunların çözümüne yönelik güçlü bir irade ve politik niyetin görülememesi bir başka sorun olarak belirtilmiştir. Faaliyet sonuçları, ilgili uluslararası kurum ve kuruluşlara (Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu gibi) iletildiğinde, bu kurumlarca hükümetlere Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri ihlal ettiğine dair sorular yöneltebildiği, raporlar istendiği ve baskı oluşturulabildiği ifade edilmektedir.

Faaliyetlerde karşılaşılan güçlüklerden en çok öne çıkanlar şu şekildedir:

- Toplumun farkındalık düzeyinin yetersizliği,
- ayrımcılığa ilişkin teorik bilgi birikiminin yetersizliği,
- toplumun değer yargıları, muhafazakar ve statükocu yaklaşımlar,
- toplumsal önyargıları kıramama,
- veri toplamada karşılaşılan güçlükler,

- bazı grupların yaşadıkları ayrımcılığı paylaşmakta isteksiz oluşları ya da güvenlik kaygısı nedeniyle paylaşmak istememeleri,
- ceza davalarıyla karşı karşıya kalma (örneğin azınlıklara ilişkin hazırlanan rapora dair dava açılması, ceza verilmesi),
- hedef kitlenin hak bilincinin olmayışı ve bu tarz faaliyetlerle ilgilenmeyişi,
- farklı ayrımcılık temelleri çerçevesinde ortak hareket edememe ve karşılıklı destek sunulmaması,
- kamu kesimiyle geliştirilen işbirliğinin sınırlı düzeyde oluşu ya da hiç olmayışı,
- konu ile ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliği veya mevcut yasal mevzuatın din/etnik köken/ataerkil yapı gibi nedenlerle uygulanamaması,
- hedef kitleye erişim güçlüğü, hitap edilen kitlenin çeşitliliği ve farklı biçimlerde faaliyetler düzenleme zorluğu,
- ayrımcılık yasağı ve insan hakları alanında faaliyet gösteren diğer STK'lar ile bir araya gelememe,
- işbirliği ve ortaklıklar geliştirememe; ağlar ve koalisyonlar oluşturma konusunda çekilen zorluklar,
- yapılan faaliyetlerin kamuoyuna duyurulması konusunda yaşanan güçlükler,
- yeterli zaman ve mekan imkanının olmaması,
- ölçme-değerlendirmenin öznel olması,
- sürdürülebilirliğin zorluğu,
- gözle görülür sonuçların elde edilmesinin uzun vadeli faaliyetler gerektirmesi ve
- kaynak yetersizliği.

Bu alanda faaliyet yürütmüş olan sendika ve STK'lar gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonuçları ve kazanımları ile ilgili olarak bilgi ve deneyim paylaşımıyla, faaliyetler ve web siteleri aracılığıyla toplumda hak bilinci yaratılması, toplumsal duyarlılığın ve bilinç düzeyinin artırılması, önyargıların kırılması, AB uyum yasaları çerçevesinde bazı kurumlarda olumlu değişiklikler gerçekleşmesi, bu alanda çalışanlar arasında ağlar oluşturulması, yeni işbirliği zeminlerinin oluşması ve gönüllülük esasına dayalı inisiyatiflerin kurulmasını sıralamışlardır. Bazı sendikalar da çalışmalarını neticesinde işyeri düzeyinde cinsiyet ayrımcılığına karşı ortak tutum geliştirdiğini belirtmişlerdir.

STK'ların koordinasyon halinde yürütülen çalışmalar hakkında bilgi ve deneyim paylaşımında bulunmaları ve çeşitli konularda ortak bir strateji belirlemeleri gerektiği çeşitli STK'lar tarafından ifade edilmiştir. Benzer alanlarda çalışan yurtdışındaki STK'larla bağlantıya geçerek bilgi ve deneyim paylaşımında bulunulması da yine STK'lar tarafından yapılması gerekenler arasında dile getirilmiştir.

Faaliyetlerle hedef alınan temel gruplar

Bu soruyu yanıtlayan kurumlardan 35'i faaliyetleriyle genel olarak kamuoyuna, 26'sı gazetecilere, 22'si politikacılara ve kamu görevlilerine, 20'si araştırmacılara, 19'u dezavantajlı gruplara, 18'i kadınlara, çocuklara, gençlere ve öğrencilere, 17'si aktivistlere ve 9'u öğretmenlere ulaşmak istediklerini belirtmişlerdir. Bunlar dışında HIV taşıyıcıları ve yakınları, sağlık çalışanları, işçiler, emekliler, hukukçular, avukatlar ve göç mağdurları da hedef alınan gruplar arasında ifade edilmiştir.

Faaliyetler sonunda ortaya çıkarılan yayınlar

Anket kapsamında, kurumlara ayrımcılık alanındaki faaliyetleri sonunda ortaya çıkan yayınları olup olmadığı sorulmuş ve kurumlar çıkardıkları yayınların bilgisini vermiştir. Örneğin; Eğitim-Sen web sitesinde bu konuda çıkardığı çok sayıda yayının bilgisi olduğunu ve bu yayınlara elektronik olarak ulaşılabildiğini belirtmiştir. MAZLUMDER Genel Merkezi konuyla ilgili iki raporunun basım aşamasında olduğunu bildirmiştir. Alevi Kültür Dernekleri de din veya inanca dayalı ayrımcılıkla ilgili verilerin derleneceği iki kitap yayınlayacaklarını belirtmiştir.

Türkiye’de bu alanda ortaya çıkarılan yayınların bir kısmını örnek niteliğinde ortaya koyması için bu soruya verilen yanıtlarda belirtilen yayınlara Ek-II’de yer verilmiştir.

Kurumların ayrımcılık konusunda bireylerden şikayet başvurusu kabul edip etmediği

Kurumlara ayrımcılık konusunda bireylerden şikayet başvurusu kabul edip etmedikleri sorulmuştur. Bu soruya üç kurum yanıt vermemiştir. Diğer kurumlardan 36’sı bireylerden şikayet başvurusu kabul ettiğini belirtirken, 17 kurum şikayet başvurusu kabul etmediğini ifade etmiştir. Şikayet başvurusu almayan kurumların altısı sendikadır.

Bu soruya verilen yanıtlar, kurumsal bir başvuru mekanizmasının mevcut olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrımcılık vakalarıyla karşılaştığında kurumların çalışmalarından haberdar olanlar ya da o kurumun mensupları tarafından, maruz kalınan uygulama ile ilgili şikayetler kurumlara iletilmektedir. Kurumlar da mevcut işleyişleri içerisinde bu talepleri değerlendirmeye almaktadır. Ayrımcılık vakalarıyla ilgili şikayet başvurusu kabul ettiğini belirten kurumların kurumsallaşmış başvuru mekanizmalarına ihtiyaç duydukları göze çarpmaktadır. Bu durum ayrımcılık mağdurlarına verilecek hizmetin/desteğin kalitesi açısından da zorunluluk oluşturmaktadır. Ayrıca böyle bir mekanizmanın varlığı sistematik ve kalıcı çözümlerin üretilmesini de kolaylaştıracaktır.

Kurumların ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvurup başvurmadığı

Bir önceki sorunun devamı olarak kurumların ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvurup başvurmadıkları sorulmuştur. Bu soruya beş kurum yanıt vermemiştir. Soruya yanıt veren kurumlardan 23’ü ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvuruda bulduklarını, 28’i ise başvuruda bulunmadıklarını belirtmiştir. Başvuruda bulunduğunu belirten kurumların sekizi sendikadır. Yukarıdaki sorunun yanıtı olarak 36 kurum şikayet başvurusu kabul ettiğini belirtmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan bu kurumların 13 tanesinin şikayet başvurusu kabul etmekle birlikte bu şikayetlere ilişkin adli veya idari yargı organlarına başvuruda bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda, başvuruları aldıktan sonra kurumların bireyler adına yargı mercilerine başvurmayıp bireyleri ilgili mekanizmalara doğrudan başvurmaya yönlendirdikleri düşünülebilir.

Kurumlar konunun içeriğine göre gerekli hukuki müdahaleleri yaptıklarını belirtmektedir. Örneğin, Batıkent Zihinsel Engellileri Koruma Derneği, dernek üyelerinden birinin “muhtaç olmak koşulu ile, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını” düzenleyen 2022 sayılı Kanun’un uygulanmasından doğan mağduriyetini gidermek üzere Ankara Bölge İdare Mahkemesi’nde dava açtıklarını belirtmiştir.

Yine yukarıdaki soruyla bağlantılı olarak bu tür başvurularda kurumsal olarak işleyen, kurum içinde bu tür başvuruları kabul eden ve benzer vakalara ilişkin belirli stratejiler geliştiren bir mekanizmanın var olmadığını, her vaka özelinde oluşturulmuş bir girişimin mevcut bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kurumların ayrımcılık mağdurlarına sundukları destekler

Kurumların adli ve idari yargı organlarına başvurması mümkün olmasa dahi ayrımcılık mağdurlarına ne tür destekler sunduklarının sorulduğu bu soruya cevaben bilgi desteği, idari ve ekonomik destek sunulduğu belirtilmiştir. Kurumlar hukuki desteğin yanı sıra manevi ve psikolojik destek de verdiklerini ifade etmişlerdir. Raporlama yapmak da dolaylı olarak da olsa mağdura verilen destekler arasındadır. Araştırma sonuçlarının bu tür ayrımcılık vakalarının giderilmesinde kullanılmasına olanak vermek de verilen bir diğer destek türü olarak belirtilmiştir. Verilen diğer destek yolları arasında şunlar yer almaktadır:

- Uyuşmazlıkların adli sürece taşınmadan giderilmesine çalışmak,
- mağdurlara danışmanlık ve yol göstericilik yapmak, hakları konusunda ve alternatif başvuru mekanizmaları ve usuller varsa bunlar hakkında ayrıntılı bilgi vermek,
- mağdurlar alternatif yollardan birine veya birden fazlasına başvurmak istediklerinde bu konuda her türlü yardımı sunmak,
- mağdurları ilgili kişi veya STK'lara, yerel idarelere, kamu kurum ve kuruluşlarına yönlendirmek, kurumlara yönelik yazışmaları yapmak, o an için yargı yolu kapalı olsa bile daha sonra yargı yollarına başvuru imkanı söz konusu ise durumu sürekli olarak izlemek, gelişmeleri takip etmek,
- gönüllüler aracılığıyla bilgi ve öneri vermek,
- yargı sürecini izlemek ve raporlamak,
- bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri düzenlemek,
- bazı vakalarda avukat desteği sunmak,
- mağdurları baroların ilgili komisyonlarına yönlendirmek,
- basın toplantısı yapmak, kamuoyu yaratmak,
- siyasilerle görüşmeler yapmak,
- konuyu uluslararası platformlara taşımak.

Dört sivil toplum kuruluşu tarafından sunulan destekler ayrıca belirtmeye değerdir. Fiziksel Engelliler Vakfı, engelli bireylere "Mutlu Engelli Hattı Çağrı Merkezi" aracılığıyla hukuki hakları ile ilgili bilgi vermekte ve ilgili kurumlara gerekli yönlendirmeleri yapmakta olduğunu belirtmiştir. Lambdaistanbul, dernek avukatı tarafından hukuksal danışmanlık verildiğinden ve LGBTT bireylere dernek gönüllüleri tarafından bilgi, öneri ve danışmanlık vermek amacıyla kurulmuş bir telefonla danışma hatları olduğundan bahsetmiştir. Türkiye İşitme Engelliler Milli Federasyonu, mağdurun avukat tutmasında ve Türk İşaret Dili tercümanı sağlanmasında destek olduklarını belirtmiştir. Pozitif Yaşam Derneği de ücretsiz avukat desteği sunulduğunu, başvuruda bulunan kişilere durumları ve yaşadıkları hak ihlali ile ilgili bilgi ve destek verildiğini, dava sürecine gitmeyi düşünen başvuru sahiplerine yardım ettiklerini belirtmiştir. Dernek, dava süreci dışında, yaşanan hak ihlallerini raporlayan kurumlarla da çalıştıklarını belirtmiş, bu tür girişimler sonucunda mağduriyetleri giderilen başvuru sahiplerinin olduğunu da ifade etmiştir.

Bu STK'ların verdikleri destek yukarıda bahsedilen kurumsal destek mekanizmalarına örnek oluşturması bakımından dikkat çekicidir. Bu tür destek mekanizmalarının ihtiyaçlar çerçevesinde analizi yapılarak altyapısının oluşturulması gereklidir. Bu destek

mekanizmalarında görev alan kişilerin de ilgili alana dair teorik bilgiye sahip olması ve ayrıca uygulamayı da bilmesi verilen desteğin kalitesi bakımından önem taşımaktadır.

Kurumların ayrımcılık mağdurlarına ya da mağdur olma potansiyeli taşıyan kişilere (engelliler, farklı etnik kökene sahip kişiler vs.) sundukları destekler

Yukarıdaki soruya benzer şekilde mağdurlara bilginin yanı sıra idari ve ekonomik destek sunulduğu belirtilmiştir. Kurumların yanıtlarında yer alan bu kapsamda verilen destekler arasında şunlar vardır:

- Konunun kamuoyu gündemine taşınması için girişimlerde bulunmak,
- basın açıklaması yapmak,
- ulusal ve uluslararası hukukta dava yollarına başvurmak,
- uluslararası platformlarda konuyu dile getirmek,
- hukuksal ve psikolojik destek sunmak,
- eğitim ve kültürel çalışmalar düzenlemek,
- araştırma sonuçlarını mağdurlar lehine kullanmak,
- hedef kitlenin ayrımcılık mağduru olmaması için yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak,
- telefonla danışma imkanı vermek,
- bilinçlendirme amaçlı faaliyetler düzenlemek,
- adli-idari kurumlara başvuru ve takip gerçekleştirmek,
- temel sosyal, ekonomik ve kültürel haklara ulaşımında destek olmak ve yönlendirmek.

Kurumların ayrımcılık yasağı konusunda yasalarda veya hükümet politikalarında değişikliğe gidilmesine yönelik çalışmaları

Kurumlara yasalarda veya hükümet politikalarında değişikliğe gidilmesine yönelik çalışmalar yapıp yapmadıkları sorulduğunda soruya yanıt veren 50 kurumdan 29'u bu tür çalışmalar yaptıklarını, 21'i ise yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Yasalarda ve hükümet politikalarında değişikliğe gidilmesine yönelik yapılan çalışmalar şu şekilde dile getirilmiştir:

- TBMM'de kapsamlı bir ayrımcılık yasasının hazırlanması için katkı sağlanması,
- ayrımcı uygulamaların sona erdirilmesi,
- yasaların uygulanmasının izlenmesi,
- çalışma yaşamı, sağlık ve eğitim gibi alanlara yönelik hukuki çalışmalar yapılması,
- ayrımcı uygulamalar ve düzenlemelerle ilgili dava açılması,
- devlet yetkilileri ile yapılan ikili görüşmeler yoluyla taleplerin iletilmesi,
- kampanyalar aracılığıyla kamuoyu oluşturulması,
- hazırlanan yasalarla ilgili lobi çalışmalarının yürütülmesi ve savunuculuk yapılması,
- raporlar hazırlanması,
- stratejik davaların yürütülmesi,
- imza kampanyaları düzenlenmesi.

MAZLUMDER Genel Merkezi dini ayrımcılıkla ilgili ana raporunda Türkiye mevzuatını taradığını ve 62 yasa da değişiklik veya yasanın kaldırılması taleplerini ortaya koyduklarını belirtmiştir. Türkiye İşitme Engelliler Milli Federasyonu, 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Kanun'da Türk İşaret Dili'nin resmi dil statüsü kazanmasında Federasyon'un önemli katkıları olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Mültecilerle Dayanışma Derneği, mülteci ve sığınmacı hakları konusunda uluslararası standartlara uygun politikalar

üretilmesi, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi (örneğin geri göndermeme ilkesine uyulması, sığınma başvurularının alınması ve uluslararası standartlara uygun olarak değerlendirilmesine yönelik lobicilik), çıkarılan yasalarda sığınmacı ve mültecilerin haklarının korunması (örneğin Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası'nın çıkarılması sırasında TBMM üyeleri ile görüşmeler yapılması, basın açıklaması yapılması) yönünde çalışmalar yürüttüğünü belirtmiştir. Alevi Bektaşî Federasyonu, Cem Evlerinin yasal statüye kavuşması yönünde çalışmalar yürüttüğünü belirtilmiştir.

Kurum çalışanlarının katıldıkları eğitimler

Kurum çalışanlarının ayrımcılık alanı ve ilintili alanlarda hangi eğitimlere katıldığını öğrenmeye yönelik soruya verilen yanıtta en az bilinen konunun veri analizi olduğu ortaya çıkmıştır. Veri analizi konusunda eğitim aldığı belirten kurum sayısı sadece beştir. Ayrımcılık vakalarını izleme, ayrımcılık yasağı ihlalleri hakkında veri toplama, işbirliği ve iletişim ağları oluşturma, belgeleme, kaynak geliştirme, raporlama konularında eğitim aldığı belirten kurumların sayısı 15 ile 18 arasında değişmektedir. İnsan hakları savunuculuğu alanında eğitim aldığı belirten kurum sayısı ise 31'dir. Öte yandan bu konuların hiçbirinde eğitim almadığını belirten kurum sayısı 23'tür.

Verilen yanıtlardan, kurumların ayrımcılık konusuyla ilintili alanlarda özellikle veri analizi ile ilgili eğitime ihtiyaç duydukları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan ayrımcılıkla ilgili herhangi bir konuda eğitim almadığını belirten kurumların sayısı da oldukça yüksektir. Dolayısıyla bu konuların tümünü içeren eğitimlerin bu alanlarda çalışmakta olan sendika ve STK'lara yönelik planlanması ve yürütülmesi önem taşımaktadır.

IV. İHTİYAÇLAR

Bu bölümde kurumların ayrımcılık yasağı alanındaki ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik altı soru sorulmuştur. Kurumların hangi konularda eğitime ihtiyaçları olduğunu düşündükleri, ayrımcılık yasağı konusunda karşılaştıkları temel sorunların neler olduğu, bu alanda çalışırken karşılaştıkları sıkıntıların neler olduğu, kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki hukuksal düzenlemelere ne düzeyde hakim olduğu, kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki ulusal ve uluslararası yargı kararlarına ne düzeyde hakim olduğu ve kurumların ayrımcılık yasağı konusunda kamuoyunu bilinçlendirici faaliyetler gerçekleştirip gerçekleştirilmediği sorulmuştur. Aşağıda her bir soruya verilen yanıtlar ayrı bölümler halinde değerlendirilmiştir.

Kurumların ayrımcılık yasağı çerçevesinde eğitime ihtiyaçları olduğunu düşündükleri konular

Kurumlara ayrımcılık yasağı çerçevesinde hangi konularda eğitime ihtiyaçları olduğunu düşündükleri sorulmuştur. Bu soruyu 39 kurum yanıtlamıştır. Kurumların yanıtlarında öne çıkan eğitim konuları şunlardır:

- Ayrımcılıkla ilgili kavramsal çerçeve,
- ayrımcılık türleri,
- ayrımcılık vakalarının izlenmesi ve belgelenmesi,
- vakalar hakkında veri toplanması,
- toplanan verilerin raporlanması,

- ayrımcılığın nitelendirilmesine ve tanımlanmasına yönelik teknik ve pratik çalışmalar, bu konuda anlaşılır örnekler,
- diğer ülkelerdeki uygulamalar ve iyi örnekler,
- ayrımcılıkla ilgili savunuculuk eğitimi,
- işbirliği ve iletişim ağlarının oluşturulması,
- ulusal ve uluslararası başvuru yolları,
- kaynak geliştirme,
- kampanya örgütleme.

Kurumlar tarafından verilen yanıtlar arasında en dikkat çekici olanı insan hakları alanında uzun süredir faaliyet gösteren ve hak temelli çalışmalar yürüten kurumların ayrımcılık yasağı alanında ulusal ve uluslararası hukukun öğrenilmesine dair ihtiyaçları olduğunu belirtmesidir. Bu sebeple ayrımcılık konusunda çalışma yürüten veya yürütmeyi düşünen kurumlara yönelik yukarıda belirtilen konuları da içerecek şekilde farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmaların bir gereklilik olarak göze çarptığı söylenebilir.

Kurumların ayrımcılık yasağı konusunda karşılaştıkları temel sorunlar

Kurumlara ayrımcılık yasağı konusunda karşılaştıkları temel sorunların neler olduğu sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 35 kurum ayrımcılık yasağı alanında karşılaştıkları temel sorunlara dair bilgi sunmuştur. Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'ların karşılaştığı en önemli sorunlar olarak şunlar belirtilmiştir:

- Mevzuatın yetersiz olması,
- kamuda yöneticilerin kanun ve yönetmelikleri hazırlarken ayrımcılık mağdurlarını bir araya getiren, sorunu bizzat yaşayan ve sorunlara çözüm arama amaçlı faaliyetler yürüten STK'ların görüşlerine başvuramaları veya çözüm önerileri konusundaki talep ve beklentileri göz önüne almamaları,
- kamu görevlilerinin yürürlükte olan hukuki düzenlemeler konusundaki bilgisizlikleri,
- ayrımcılığın bireyin ya da bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal grubun dışında bir olgu olarak görülmesi, önyargı ve aşağılanma,
- kamu otoritelerinin, yargı organlarının, avukatların, akademisyenlerin, mağdurların vb. ilgili çevrelerin konu ile ilgili bilgi eksikliklerinin olması,
- ayrımcılıkla ilgili toplumsal bilincin gelişmemesi nedeniyle mağdurların mağduriyetlerini kurumlara iletmemeleri ve mevcut başvuru yollarını kullanmamaları.

STK'lardan bazıları maddi kaynakların ve fonların yetersizliğini, yetersiz idari kapasiteyi, proje/etkinlik/kampanya yönetimi kapasitesinin yetersiz olmasını, deneyimli ve yetkin insan kaynağının eksikliğini, profesyonellik düzeyinin yetersiz oluşunu, kamu kurumlarının STK'lara karşı çeşitli kalıp yargılara sahip olmasını ve işbirliğine yönelmemesini, sürdürülebilirlik sorununu, gönüllülerle çalışma ve onları yönlendirme konusunda kapasite yetersizliğini ve bu alanda çalışan STK'lara karşı toplumun şüpheli yaklaşımını ve duyarsızlığını ayrımcılık yasağı konusunda karşılaştıkları temel sorunlar arasında öne çıkartmaktadır.

Bazı STK'ların bunlara ek olarak medya ile yaşadıkları özel sorunlar da mevcuttur. Örneğin; LGBTT örgütleri medyanın kullanmakta olduğu homofobik dil sebebiyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Öte yandan, engelliler için çalışan STK'lar Türkiye'de engellilerin durumuyla ilgili çok az sayıda araştırma ve akademik çalışma olduğunu dile getirmektedir.

Sendikalarda ise ayrımcılık hakkında anlayış, bilinç ve bilgi eksikliği ve ayrımcılıkla mücadeleye dair bir ilgi yetersizliği gözlenmektedir. STK'lardan farklı olarak, toplanan üye aidatları sayesinde kaynak geliştirme, sendikaların hayatlarını devam ettirmeleri için hayati bir sorun teşkil etmemektedir. Sendikalar ayrımcılık alanında büyük ölçüde kadına yönelik ayrımcılıkla ilgili faaliyetler yürütmektedir ancak bu faaliyetler de hem ulaşılan kişi sayısı hem içerik hem de süre açısından sınırlıdır.

Kurumların, ayrımcılık yasağı alanında çalışırken karşılaştıkları sıkıntılar

Kurumlara ayrımcılık yasağı alanında çalışırken ne tür sıkıntılarla karşılaştıkları sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan 43 kurumun neredeyse tamamına yakını ayrımcılık yasağı alanında çalışırken kaynak sıkıntısı yaşadığını ifade etmiştir. İkinci sırada 29 kurum tarafından belirtilen uzmanlık yetersizliği, üçüncü sırada ise 24 kurum tarafından belirtilen çalışan sayısının azlığı gelmektedir. Diğer nedenler arasında ise faaliyetlerde işbirliği eksikliği, bilgi ve veri paylaşımının azlığı, yasal çerçevenin yetersizliği, mevcut başvuru yollarının etkisiz kalması, genel bilgi ve ilgi eksikliği, bürokratik engeller, insan hakları örgütlerinin LGBTT bireylerin haklarına karşı duyarsızlığı öne çıkmaktadır.

Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar için çalışan kişi ve kaynak yetersizliği mevcut iki büyük sorundur. Bu iki sorun kaynağı aynı zamanda birbiriyle ilintilidir. Başka bir deyişle, insan kaynağı yetersizliği bir STK'nın kaynak geliştirme stratejisi oluşturamamasına sebep olmakta veya düzenli bir şekilde proje geliştirme çalışmaları yürütmesine engel olmakta, kaynak yetersizliği de çalışan sayısının artırılmasının önüne geçmektedir. Uzmanlık konusuna gelince, ayrımcılık alanında çalışan STK'ların mücadele ettikleri ayrımcı düzenleme ve uygulamalara dair bilgi ve beceri düzeyleri yetersizdir. Sendikalarda kaynak sorunu daha az yaşanırken, bu konu haricinde sendikalar da STK'larla aynı sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki hukuksal düzenlemelere hakimiyeti

Kurumlara çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki hukuksal düzenlemelere ne düzeyde hakim oldukları sorulmuştur. Soruya 49 kurum yanıt vermiştir. Verilen yanıtlar ışığında ayrımcılık yasağı konusunda Türk hukukunun sınırlı da olsa bilindiği ortaya çıkmaktadır. 9 kurum bilgi seviyesini çok iyi, 13 kurum iyi, 8 kurum orta, 16 kurum ise az olarak belirtmiştir. Türk hukukunda ayrımcılık yasağına dair mevcut düzenlemelerin sınırlı olduğu göz önünde tutulduğunda bu konuda var olan farkındalık şaşırtıcı olmamaktadır. Türk hukukuna dair soruyu yanıtlayan 49 kurumdan yalnızca 3 tanesi ayrımcılık yasağı ile ilgili iç hukuktaki düzenlemelere dair hiç bilgileri olmadığını belirtmişlerdir.

AB hukukuna dair verilen yanıtlarda ise Türk hukukuna dair verilen yanıtlarla ortaya çıkan sonuca göre oldukça farklı bir durum görülmektedir. Bu soruya yanıt veren 47 kurumdan 11'i hiç bilgisinin olmadığını, 13'ü ise az bilgisi olduğunu belirtmiştir. Yanıt veren kurumlardan 13 tanesi orta seviyede, 8 tanesi iyi seviyede ve sadece 2 tanesi çok iyi seviyede bilgisi olduğunu ifade etmiştir.

Avrupa Konseyi açısından ise Avrupa Birliği bakımından verilen yanıtlarla benzerlik taşıyan bir sonuç ortaya çıkmıştır. Yanıt veren 44 kurumdan 12'si hiç bilgisi olmadığını, 13'ü

az derecede, 12'si orta derecede, 6'sı iyi derecede ve sadece 1'i çok iyi derecede bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Son olarak Birleşmiş Milletler mevzuatı açısından Türk hukukunun tam tersi bir sonuç göze çarpmaktadır. Soruya yanıt veren 46 kurum arasından 9'u hiç, 19'u az, 10'u ise orta seviyede bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir. Sadece 7 kurum iyi ve 1 kurum çok iyi derecede bilgi sahibi olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 1: Kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki hukuksal düzenlemelere hakimiyeti

Mevzuat	Yanıt veren kurum sayısı	Hiç bilgisi olmayan	Az bilgisi olan	Orta derecede bilgisi olan	İyi derecede bilgisi olan	Çok iyi derecede bilgisi olan
Türk Hukuku	49 kurum	3 kurum	16 kurum	8 kurum	13 kurum	9 kurum
Avrupa Birliği	47 kurum	11 kurum	13 kurum	13 kurum	8 kurum	2 kurum
Avrupa Konseyi	44 kurum	12 kurum	13 kurum	12 kurum	6 kurum	1 kurum
Birleşmiş Milletler	46 kurum	9 kurum	19 kurum	10 kurum	7 kurum	1 kurum

Ayrımcılık yasağına dair ulusal mevzuatla ilgili STK'lara ve sendikalara yönelik sunulan eğitim programları oldukça sınırlıdır. Bu alanda çalışan STK'lar kimi zaman akademik kuruluşlar ve/veya akademisyenlerle iletişime geçerek bu konudaki açıklarını kapatmaya çalışmaktadır.

STK'ların ve sendikaların bu konu üzerinde çalışan görevlileri Avrupa'daki ayrımcılık yasağı mevzuatıyla ilgili yeterli düzeyde eğitim ve birikim düzeyine sahip değildir. 2004 yılında Göç Politikası Grubu (*Migration Policy Group*) ve İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği seminerde Avrupa ayrımcılık yasağı mevzuatı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 2007 yılında AB Temel Haklar Ajansı (FRA) İstanbul'da ilgili AB Direktifleri ile ilgili iki seminer düzenlemiştir fakat bu seminerler STK'lardan ve sendikalardan sadece sınırlı sayıda katılımcıyı hedef almıştır. Bu alandaki Avrupa mevzuatı ile bilgiyi yaygınlaştırmaya yönelik daha geniş çaplı bir çalışma olmamıştır. Buna ek olarak STGM'nin 2009 yılında STK'lara yönelik ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet üzerine sunduğu eğitim seminerleri örnek olarak verilebilir. Bu eğitimlerde ayrımcılıkla ilgili kavramlar ve tanımlar, ayrımcılıkla mücadelede sivil toplumun rolü ve toplumsal cinsiyet konuları ele alınmıştır.

Elde edilen bu veriler ışığında kurumların, Türk hukuku açısından sınırlı da olsa bilgi sahibi oldukları ancak ayrımcılıkla ilgili uluslararası hukuk söz konusu olduğunda büyük ölçüde bilgi eksikleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki ulusal ve uluslararası yargı kararlarına hakimiyeti

Kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki ulusal ve uluslararası yargı kararlarına ne düzeyde hakim olduğu sorulmuştur. Soruya 49 kurum yanıt vermiştir. Verilen yanıtlar ışığında ayrımcılık yasağı konusunda Türk yargı organları tarafından verilen kararların sınırlı da olsa bilindiği ortaya çıkmaktadır. 9 kurum bilgi seviyesini çok iyi, 12 kurum iyi, 7 kurum orta, 15 kurum ise az olarak belirtmiştir. Bir önceki soruda da belirtildiği gibi bu konuda Türk hukukunda ayrımcılık yasağına dair mevcut düzenlemelerin sınırlı olduğu göz önünde tutulduğunda bu konuda var olan farkındalık şaşırtıcı olmamaktadır. Türk hukukuna dair soruyu yanıtlayan 49 kurumdan yalnızca 6 tanesi ayrımcılık yasağına dair iç hukukla ilgili yargı kararlarına ilişkin hiç bilgileri olmadığını belirtmişlerdir.

AB hukuku kapsamında ortaya çıkan yargısal içtihatlar açısından verilen yanıtlarda ise Türk hukukuna dair verilen yanıtlarla ortaya çıkan sonuca göre oldukça farklı bir durum görülmektedir. Bu soruya yanıt veren 49 kurumdan 11'i hiç bilgisinin olmadığını, 20'si ise az bilgisi olduğunu belirtmiştir. Yanıt veren kurumlardan 9 tanesi orta seviyede, 8 tanesi iyi seviyede ve sadece 1 tanesi çok iyi seviyede bilgisi olduğunu ifade etmiştir.

Avrupa Konseyi açısından ise Avrupa Birliği bakımından verilen yanıtlarla benzerlik taşıyan bir sonuç ortaya çıkmıştır. Yanıt veren 45 kurumdan 13'ü hiç bilgisi olmadığını, 17'si az derecede, 7'si orta derecede, 7'si iyi derecede ve sadece 1'i çok iyi derecede bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Son olarak Birleşmiş Milletler açısından ortaya çıkan içtihatlarla ilgili olarak Türk hukukunun tam tersi bir sonuç göze çarpmaktadır. Soruya yanıt veren 47 kurum arasından 12'si hiç, 22'si az, 6'sı ise orta seviyede bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir. Sadece 6 kurum iyi ve 1 kurum çok iyi derecede bilgi sahibi olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 2: Kurum çalışanlarının ayrımcılık yasağı konusundaki ulusal ve uluslararası yargı kararlarına hakimiyeti

Mevzuat	Yanıt veren kurum sayısı	Hiç bilgisi olmayan	Az bilgisi olan	Orta derecede bilgisi olan	İyi derecede bilgisi olan	Çok iyi derecede bilgisi olan
Türk Hukuku	49 kurum	6 kurum	15 kurum	7 kurum	12 kurum	9 kurum
Avrupa Birliği	49 kurum	11 kurum	20 kurum	9 kurum	8 kurum	1 kurum
Avrupa Konseyi	45 kurum	13 kurum	17 kurum	7 kurum	7 kurum	1 kurum
Birleşmiş Milletler	47 kurum	12 kurum	22 kurum	6 kurum	6 kurum	1 kurum

Elde edilen bu veriler ışığında Türk hukuku açısından sınırlı da olsa yargı kararları hakkında bilgi sahibi olan kurumların ayrımcılıkla ilgili uluslararası hukuk açısından ortaya konulmuş olan içtihatlar konusunda büyük ölçüde bilgi eksiği olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kurumların ayrımcılık yasağı konusunda kamuoyunu bilinçlendirici faaliyetleri

Kurumlara ayrımcılık yasağı konusunda kamuoyunu bilinçlendirici faaliyetler gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri sorulmuştur. Soruya 50 kurum yanıt vermiştir. Verilen yanıtlar sonucunda 18 kurum ayrımcılık yasağı konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeye dönük faaliyet gerçekleştirmediğini belirtmiştir. Kamuoyuna yönelik bu yönde faaliyet gerçekleştirdiğini beyan eden kurumlar bu tür faaliyetlere örnek olarak şunları belirtmektedir:

- Yayın (bülten, dergi, afiş, kitap vs.) çıkarma,
- kamuoyuna açık düzenli toplantılar gerçekleştirme,
- sergi ve konferanslar düzenleme,
- medyaya yönelik bilgilendirici çalışmalar yapma,
- hukukçulara ve avukatlara yönelik eğitim seminerleri gerçekleştirme,
- hazırlanan raporların kamuoyuna duyurulması,
- radyo ve televizyon programları gerçekleştirme,
- söyleşiler düzenleme,
- performatif sokak eylemleri düzenleme,
- broşür veya el ilanı dağıtma.

V. SONUÇ

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Şubat 2009'da başlatılan "Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele" başlıklı Proje çerçevesinde gerçekleştirilen bu ilk çalışmada ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'ların, sendikaların ve sivil girişimlerin haritalanması amaçlanmıştır. Bu çalışma ile bu alanda çalışan kurumların ayrımcılık vakalarının izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanmasına yönelik eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

STK'lar ve sendikalar benzer alanlarda çalışan kuruluşlarla ortaklaşa çalışmalar yürütmektedir ve çeşitli nedenlerle diğer kurumlarla işbirliğine önem atfetmektedir. Ancak ortak faaliyetler genellikle geçici nitelikte ve belirli konularla sınırlı olmaktadır. İşbirliği eksikliği benzer alanlarda çalışan kurumların faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan etkinin oldukça sınırlı olmasına yol açmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de ulusal nitelikli işbirliği ağlarının oldukça az sayıda olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrımcılık yasağı da dahil olmak üzere Türkiye'de birçok alanda kurumsallaşmış sivil toplum ağları bulunmamaktadır. Oluşturulacak ağlarla kurumların tek başlarına yaptıkları çalışmaların koordine edilerek ülke çapına yayılması sağlanabilecek ve bu şekilde sonuç odaklı ve kalıcı etkileri olan faaliyetler hayata geçirilebilecektir.

Türkiye'de ayrımcılık yasağı üzerine çalışan kurumlarla ağ oluşturulması ve ayrımcılıkla mücadele ederken gerçekleştirilen savunuculuk çalışmalarında ağ oluşturmanın önemi ve işlevi üzerine farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Bu şekilde bu raporda da değinilmiş olan işbirliği içinde faaliyet yürütmenin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atılabilecektir.

Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'ların karşılaştığı en önemli sorunlardan bazıları maddi kaynakların ve fonların yetersizliği, yetersiz idari kapasite, proje/etkinlik/kampanya yönetimi kapasitesinin yetersiz olması, deneyimli ve yetkin insan kaynağının eksikliği, uzmanlık düzeyinin yetersiz oluşu, kamu kurumlarının STK'lara karşı

çeşitli kalıp yargılara sahip olması, sürdürülebilirlik sorunu, gönüllülerle çalışma ve onları yönlendirme konusunda kapasite yetersizliği ve bu alanda çalışan STK'lara karşı toplumun şüpheli yaklaşımıdır. Bazı STK'lar ise bunlara ek olarak medya ile özel sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin, LGBTT örgütleri medyanın kullanmakta olduğu homofobik dil sebebiyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır.

Çalışmaya katılan kurumların ihtiyaçları konusunda ön plana çıkan en önemli nokta ise kaynak yetersizliğidir. Bu sorun genel olarak tüm sivil toplum yapıları için özel olarak da ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar için büyük bir kaygı konusudur. Zaman ve çaba çoğunlukla kaynakla ilgili meseleler için harcanmaktadır ve bu da STK'ların temel ve zorunlu etkinliklerinin yanında farklı konular üzerine vakit harcanmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca, fon kaynaklarının çoğu yürütülen proje esnasında ve sadece o proje için kullanılabilen, bunun sonucunda kurumların çalışmalarının sürekliliğinde sorunlar yaşanabilmektedir. Türkiye'de STK'lar genellikle üye aidatlarıyla finansmanlarını sağlamaktadır. STK'lar AB'nin ve diğer kuruluşların sunduğu özel fon kaynaklarına başvurabilmekte ve bu fon kaynaklarından faydalanabilmektedir. Diğer yandan, Türkiye'deki özel sektör kuruluşları çoğunlukla sosyal yardım projelerine veya eğitim alanına yönelik fonlar sağlamaktadır. Bu kuruluşların insan hakları projeleri ve özel olarak ayrımcılık yasağı ile ilgili yürüyen çalışmaları destekleme konusunda isteksiz oldukları göze çarpmaktadır. Sendikalar yasal düzenlemeler gereği ne merkezi ne de yerel düzeyde devletten kaynak alabilmektedir. Sendikalar Türkiye'de sıkı kurallara bağlı olarak çalışan gönüllü kuruluşlardır ve tamamen üye aidatlarıyla finanse edilmektedirler. Ancak STK'lardan farklı olarak, sendikalar toplanan üye aidatları sayesinde maddi sıkıntı veya kurumsal devamlılık gibi sıkıntılar yaşamamakta, kaynak geliştirme faaliyetleri çalışmalarda önemli bir yer teşkil etmemektedir. Bu rağmen sendikalarda ayrımcılık üzerine anlayış, bilinç ve bilgi eksikliği ve ayrımcılıkla mücadeleye dair bir ilgi yetersizliği gözlenmektedir.

Türkiye'de engelliler için çalışan STK'lar dışındaki STK'ların büyük bir bölümü devletten doğrudan destek almamaktadır. Ayrımcılık yasağı ile ilgilenen STK'lar genellikle devlet finansmanını bağımsızlıklarını ve etkinliklerinde devlete karşı sergiledikleri eleştirel dili tehlikeye atacak bir unsur olarak algılamaktadırlar. STK'lar çeşitli AB hibe programlarının, Birleşmiş Milletler'in, hükümetler arası örgütlerin, uluslararası yardım kuruluşlarının ve yabancı ülke elçiliklerinin sunduğu hibeler ve fonlar aracılığıyla kaynak sağlayabilmektedir. Bazı siyasi partiler ve milliyetçi STK'lar böylesi bir fon kaynağı geliştirme yöntemini devletin bütünlüğüne saldırı girişimi şeklinde algılayarak eleştirmektedir.

Türkiye'de ayrımcılık yasağı üzerine sunulmuş olan çok az sayıda eğitim programı söz konusudur. Bu alanda çalışan STK'lar kimi zaman akademik kuruluşlar ve/veya akademisyenlerle iletişime geçerek bu konudaki açıklarını kapatmaya çalışmaktadır. 2005 yılında AB tarafından mali olarak desteklenen "Ayrımcılık Yasağı üzerine çalışan STK'ların Kapasite Gelişimi" başlıklı proje kapsamında bir eğitici eğitimi düzenlenmiş ve bir eğitim rehberi hazırlanmış ancak çalışmanın devamı gelmemiştir. Sendikalar ise ayrımcılık yasağı konusunda herhangi bir eğitim programına dahil olmamıştır.

Ayrımcılık yasağı alanında daha önce faaliyet yürüttüğünü belirten kurumların faaliyetleri ağırlıklı olarak farkındalık yaratma konusuna yoğunlaşmaktadır. Yasal düzenlemelerin oluşturulmasına yönelik çabalar, hak arama mücadeleleri, kamuoyu oluşturma, lobicilik, savunuculuk, araştırma yürütme, imza kampanyaları düzenleme, izleme,

veri toplama, dokümantasyon, rapor hazırlama ve kültür-sanat alanında çalışmalar gerçekleştirme bu alanda yürütüldüğü belirtilen diğer faaliyetler arasındadır.

Ayrımcılık yasağı alanında faaliyet yürüten kurumlar en çok toplumun farkındalık düzeyinin yetersizliğinden yakınmışlardır. Bu konuya ilişkin teorik bilgi birikiminin yetersizliği de kurumlar tarafından vurgulanmıştır. Toplumun değer yargıları ve muhafazakar yaklaşımlar var olan önyargıların kırılması bakımından güçlük yaratmaktadır. Veri toplamada yaşanan güçlükler, güvenlik kaygısı nedeniyle ayrımcılık yaşayanların bunu paylaşmaktaki isteksizlikleri, bu alanda faaliyet yürütenlerin ceza davalarıyla karşılaşma riski faaliyetler sırasında karşılaşılan güçlükler arasında belirtilmiştir. Ayrımcılık yasağı alanında faaliyet gösteren kurumlar açısından kamu kesimiyle işbirliğinin geliştirilmesi ve konuyla ilgili yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Mevcut yasaların uygulanmasının sağlanması da ayrı bir mücadele konusudur. Bunun için bu alanda çalışan kurumların işbirliğini geliştirmeleri bir zorunluluk olarak gözükmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu ise, ayrımcılık mağdurlarının kurumlardan, yaşadıkları hak ihlaline ilişkin destek almalarının mümkün olmasıyla birlikte bu desteğin kurumsal bir işleyiş çerçevesinde yürütülmesi gerektiğidir. STK'lar bünyesinde bu tür hak ihlallerinde mağdurların başvuruda bulunabilecekleri, bu konuda uzmanlaşmış birimlerin geliştirilmesi benzer vakalara hızlı ve etkili müdahale geliştirilebilmesini sağlayacaktır.

Ayrımcılık yasağıyla ilgilenen STK'lar genel olarak stratejik planlama, STK yönetimi, proje döngüsü yönetimi, yerel ve bölgesel ağların kurulması, kampanya yönetimi, kaynak geliştirme, lobi çalışmaları yürütme, çatışma çözme, müzakere teknikleri, gönüllülerle çalışma, iletişim ve halkla/medyayla ilişkiler, aktivizm, iletişim teknolojileri, sorun ve ihtiyaç değerlendirmesi, ortaklık geliştirme, ayrımcılık yasağı düzenlemeleri ve bu alandaki çağdaş yaklaşımlarla ilgili eğitim programlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma, özellikle ayrımcılık konusunda ülkede mevcut olan hukuk mevzuatının büyük ölçüde bilinmediğini ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dair zaten sınırlı olan düzenlemelerin bu sebeple neredeyse hiç kullanılmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu alanda çalışan STK'ların ve sendikaların, toplumla bağlarını kuvvetlendirmek ve daha olumlu sonuçlar elde etmek üzere lobi çalışmaları yürütme, bilinç düzeyini artırma, insan hakları aktivizmi, kampanya yönetimi, proje yönetimi gibi konularda kapasitelerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır. İkinci olarak, ağların ve işbirliğinin geliştirilmesi ve bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde aynı alanda çalışan STK'lar ve sendikalar arasında koalisyonların oluşturulması gerekliliği söz konusudur. Üçüncü olarak ise, kamu kurumlarıyla iletişimin ve işbirliğinin geliştirilmesi, diğer yandan ortak çıkarılara sahip olunduğuna dair anlayışa yönelik bilincin artırılması gereklidir.

EK-I: Katılımcı Listesi³

Bu çalışmaya anket doldurarak katılım sağlayan kurumların listesi aşağıdaki gibidir:

1. Alevi Kültür Dernekleri (AKD)
2. Ankara Otistik Bireyler Derneği (ANOBDER)
3. Batıkent Zihinsel Engellileri Koruma Derneği
4. Beyoğlu Musevi Hahamhanesi Vakfı
5. Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası (BTS)
6. Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)
7. Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD)
8. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (EĞİTİM-SEN)
9. Ehl-i Beyt Kültür ve Dayanışma Vakfı (EHDAV)
10. Fiziksel Engelliler Vakfı (FEV)
11. Güneydoğu (Turabdin) Süryani Kültür ve Dayanışma Derneği
12. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (HBVAKV)
13. Hacı Bektaş Veli Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği
14. Irkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe Girişimi (DurDe)
15. İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD)
16. İnsan Hakları Derneği (İHD)
17. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)
18. İzmir Alevi Bektaşî Kültür Derneği
19. Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED)
20. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)
21. Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL)
22. Lambdaistanbul Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti, Transseksüel Kadın ve Erkekler Arası Dayanışma Derneği (Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği)
23. Mezopotamya Kültür Ve Dayanışma Derneği (Mezo-Der)
24. Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)
25. Nor Zartonk
26. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi
27. Pozitif Yaşam Derneği (PYD)
28. Roman Kültürü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
29. Romanlar Sosyal Kültür Dostluk Ve Dayanışma Derneği
30. Sosyal Değişim Derneği
31. Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD)
32. Tarih Vakfı
33. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV)
34. Türkiye Devrimci Maden Arama Ve İşletme İşçileri Sendikası (DEV. MADEN SEN)
35. Türkiye Diyanet ve Vakıf Görevlileri Sendikası (DİYANET-SEN)
36. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)
37. Türkiye Gıda Sanayi İşverenleri Sendikası (TÜGİS)
38. Türkiye Görme Engelliler Derneği
39. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)
40. Türkiye İşitme Engelliler Milli Federasyonu (TİEMF)
41. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)

³ Anket çalışmasına katılan üç kurum isimlerinin çalışmada yer almasını istememiştir. Bu sebeple yalnızca isminin çalışmada yer almasına izin veren kurumların adı belirtilmiştir.

42. Türkiye Maden İşçileri Sendikası (MADEN-İŞ)
43. Türkiye Motorlu Taşıtl İşçileri Sendikası (TÜMTİS)
44. Türkiye Ortopedik Özürlüler Federasyonu (TOOF)
45. Türkiye Otel Lokanta Dinlenme Yeri İşçileri Sendikası (TOLEYİS)
46. Türkiye Özürlüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı (ÖZEV)
47. Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası (PETROL-İŞ)
48. Türkiye Sağlık Endüstrisi İşverenleri Sendikası (SEİS)
49. Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi
50. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
51. Türkiye Sivil Havacılık Sendikası (HAVA-İŞ)
52. Türkiye Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası (TEKGIDA-İŞ)
53. Türkiye Yol, Yapı ve İnşaat İşçileri Sendikası (YOL-İŞ)

EK-II: Örnek Yayınlar

Batıkent Zihinsel Engellileri Koruma Derneği

- Ülkemizde Kaynaştırma Eğitimi, Karşılaştırmalı İnceleme ve Pilot Uygulama (1988).
- Zihinsel Engelliler ve Soru Cevaplarla Hakları.

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı

- Aleviler, Ayrımcılık ve İnsan Hakları: Ayrımcılıkla Mücadelede Bir El Kitabı.

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği

- Din ve Vicdan Özgürlüğü Aylık İzleme Raporları.
- İltica ve Sığınma Hakkı Aylık İzleme Raporları.
- Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Rolü Değerlendirme Raporu.

İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi

- Ayrımcılıkla Mücadele El Kitabı.
- Engellilere Yönelik Ayrımcılık.

İzmir Alevi Bektaşî Kültür Derneği

- Kent Işığı (aylık dergi).

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

- Yok Edilen Ayrımcılık Değil Haklarımız (2008).

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği

- Hukuk ve Ayrımcılık Raporu (2006).

Lambdaistanbul Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti, Transseksüel Kadın ve Erkekler Arası Dayanışma Derneği

- Bir Alan Araştırması: Eşcinsel ve Biseksüellerin Sorunları, Ne Yanlış Ne de Yalnızız! (2006).

Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi

- Alevi Olmak, Alevilerin Dilinden Ayrımcılık Hikayeleri (2005).

Tarih Vakfı

- Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları (2003).
- Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları (2009).
- Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum Konferanslar (2004).
- Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum Sergi Katalogu (2004).
- Önce İnsan! Belgeseli Onurlu Yaşam, Kadın Hakları, Çocuk Hakları, Çevre ve Kültürel Miras, Çok Kimliklilik (2004).

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı

- Türkiye’de Yerinden Edilen Kişiler Sorunu/Geri Dönüş ve Zararların Tazmini için Eylem Kılavuzu (2006).
- Uluslararası ve Ulusal Hukukta Azınlık Hakları (2005).

Türkiye Devrimci Maden Arama ve İşletme İşçileri Sendikası

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar İzleme ve Belgeleme Rehberi (2006),
- Haklarınızı Biliyor Musunuz? (2006).
- Özel Sektör Maden İşçileri Ekonomik ve Sosyal Kurultayı Hazırlık Toplantıları Belgeleri (2006).
- Özel Sektör Maden İşçilerinin Ekonomik ve Sosyal Durumu Araştırma Raporu (2006).
- Türkiye Tarafından Onaylanan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Belgeleri (2006).
- Uluslararası Belgelerde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar (Derleme) (2006).

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

- Bir ‘Yabancı’laştırma Hikayesi: Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunu.
- ‘Milletin Bölünmez Bütünlüğü’: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler).
- ‘Sıcak Aile Ortamı’: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler,.
- Türkiye’de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli bir Yaklaşım (konferans tebliğleri).
- Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları.
- ‘Zorunlu Göç’le Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası.

Türkiye İşitme Engelliler Milli Federasyonu

- En İyi Uygulama Örneği Rehberi (2008).

Türkiye Yol, Yapı ve İnşaat İşçileri Sendikası

- BWI ve PSI ile yürütülen projeler ardından hazırlanan raporlar.

EK-III: Anket Metni

**İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku
Uygulama ve Araştırma Merkezi**
*Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye’de
Ayrımcılıkla Mücadele Projesi*
Haritalama Çalışması

ANKET

Bu ankette sunmuş olduğunuz kurumsal bilgiler bir veritabanında yer alacaktır. Diğer sorular ise tamamen veri toplanması amacıyla yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar analitik olarak değerlendirilecek ve kurum adı belirtilmeksizin bir rapor olarak yayınlanacaktır.

Kurumsal bilgilerin oluşturulacak veritabanında yer almasını:

Kabul ediyorum

Kabul etmiyorum

1.8. Kurumunuz ayrımcılıkla mücadele alanında çalışan ulusal ve/veya uluslararası birliklere/federasyonlara/konfederasyonlara vs. üye ise, bunların adları ve kısaltmaları:

Ulusal:

.....
.....
.....

Uluslararası:

.....
.....
.....

II. BÖLÜM: DİĞER KURUMLARLA İLİŞKİ DÜZEYİ ve KAYNAKLARA ERİŞİMİ

2.1. Kurumunuz, aynı alanda çalışan diğer sivil toplum kuruluşlarıyla/sendikalarla ortaklaşa çalışmalar yürütüyor mu? Bu konudaki yaklaşımınız nedir?

Evet Hayır

2.2. Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla/sendikalarla işbirliği deneyiminiz varsa yaşadığınız zorluklar nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....

2.3. Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla/sendikalarla işbirliği deneyiminizde olumlu olarak değerlendirdiğiniz sonuçlar nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....

2.4. Kurumunuz devlet tarafından maddi veya ayni olarak kısmen ya da tamamen destekleniyor mu?

.....
.....
.....
.....
.....

2.5. Kurumunuz özel kuruluşlardan maddi veya ayni destek alabiliyor mu?

.....
.....
.....
.....
.....

2.6. Kaynak yetersizliği kurumunuzun/sendikanızın etkinliklerinin kapsamını sınırlıyor mu?

Evet Hayır

.....
.....
.....

2.7. Kurumunuz/sendikanız kaynak yetersizliği sorununu aşmak için ne gibi çalışmalar yapıyor?

.....
.....
.....

2.8. Kurumunuz/sendikanız uluslararası düzeyde çalışma yürütüyor mu?

Evet Hayır

2.9. Yanıtınız hayır ise, bunun en önemli üç nedenini sıralayabilir misiniz?

.....
.....
.....
.....

III. BÖLÜM – UZMANLIK DÜZEYİ

3.1. Ayrımcılık yasağı, temel çalışma alanınız mı, yoksa çalışmalarınızın sadece bir parçasını mı oluşturmaktadır?

Temel çalışma alanı Çalışmaların bir parçası

3.2. Daha önce ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak yürüttüğünüz proje, yaptığınız kampanya, çalışma ve araştırma gibi faaliyetleriniz oldu mu?

Evet Hayır

Yanıtınız evet ise, faaliyetleriniz hakkında lütfen bilgi veriniz.

.....
.....
.....
.....
.....

3.3. Ayrımcılıkla ilgili yürüttüğünüz faaliyet türlerini aşağıdakilerden uygun kutucukları işaretleyerek belirtiniz.

Çalışma/araştırma projesi Kongre/konferans
 Eğitim Dezavantajlı gruplarla düzenlenen proje/faaliyet
 Engellilik temelinde ayrımcılığa uğrayanlar

- Irk/etnik köken temelinde ayrımcılığa uğrayanlar
- Din veya inanç temelinde ayrımcılığa uğrayanlar
- Cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa uğrayanlar
- Cinsiyet temelinde ayrımcılığa uğrayanlar

☐ Kampanya/kanaat oluşturma	☐ Yayımcılık
☐ Kültürel faaliyet/sergi	☐ Bilgi-belge toplama/veri derleme
☐ Kaynak sağlama	☐ Ödül/mükafat verme
☐ Diğer/lütfen belirtiniz:	

3.4. Faaliyetin süresi:

- Sürekli faaliyet Belirli bir süreyle sınırlı:

Faaliyetin başlangıç tarihi (ay/yıl olarak):

Faaliyetin bitiş tarihi (ay/yıl olarak, sona ermediyse beklenen bitiş tarihi):

3.5. Faaliyetin sınıflandırması (lütfen uygun kutuyu işaretleyiniz):

3.5.1. Faaliyetin ana teması:

☐ Irkçılık	☐ Yabancı düşmanlığı
☐ Din ve inanç temelinde ayrımcılık	☐ Irk ve etnik köken temelinde ayrımcılık
☐ Engellilik temelinde ayrımcılık	☐ Cinsel yönelim temelinde ayrımcılık
☐ Irkçı şiddet	☐ Göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler
☐ Toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar	
☐ Diğer / lütfen belirtiniz:	

3.5.2. Faaliyetle ele alınan konu(lar):

☐ İşgücü piyasası	☐ Barınma	☐ Sağlık
☐ Siyaset	☐ Hukuk	☐ Eğitim
☐ Kültür	☐ Medya	☐ Din ve inanç
☐ Spor		
☐ Diğer / lütfen belirtiniz:		

3.6. Faaliyetin sonuçlarını ve karşılaşılan güçlükleri aktarınız (en fazla 100 kelime):

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.7. Faaliyetlerinizle hedef alınan temel grupları belirtiniz.

☐ Genel olarak kamuoyu	☐ Politikacılar
☐ Araştırmacılar, uzmanlar, akademik çevre	☐ Gazeteciler, medya
☐ Aktivistler, sosyal hizmet çalışanları	☐ Dezavantajlı gruplar
☐ Çocuklar, gençler, öğrenciler	☐ Öğretmenler
☐ Kamu görevlileri	☐ Kadınlar
☐ Diğer/lütfen belirtiniz:	

3.8. Faaliyet sonunda ortaya çıkarılan yayınlar varsa adlarını belirtiniz:

Faaliyet sonunda bir yayın ortaya çıktıysa, bunun hakkında ayrıca Ek-1’de bilgi veriniz.

.....
.....
.....
.....

3.9. Kurumunuz/sendikanız ayrımcılık konusunda bireylerden şikayet başvurusu kabul ediyor mu?

- Evet Hayır

3.10. Kurumunuz/sendikanız ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvuruyor mu?

- Evet Hayır

3.11. Kurumunuzun/sendikanızın ayrımcılık mağdurlarını temsilen adli veya idari yargı organlarına başvurması mümkün olmasa bile bu süreçlerde ayrımcılık mağdurlarına ne tür destekler sunuyor?

.....
.....
.....

.....

3.12. Kurumunuz/sendikanız, ayrımcılık mağdurlarına ya da mağdur olma potansiyeli taşıyan kişilere (engelliler, farklı etnik kökene sahip kişiler vs.) ne tür destekler sunmaktadır?

.....

.....

.....

3.13. Kurumunuz/sendikanız ayrımcılık yasağı konusunda yasalarda veya Hükümet politikalarında değişikliğe gidilmesine yönelik çalışmalar yapıyor mu?

Evet Hayır

3.14. Yanıtınız evet ise, kurumunuz/sendikanız ne tür çalışmaları yürütmektedir?

.....

.....

.....

3.15. Kurumunuz çalışanları aşağıdaki konularda eğitimlere katılmış ise lütfen işaretleyiniz:

☐ İnsan hakları savunuculuğu	☐ Kaynak geliştirme
☐ Ayrımcılık vakalarını izleme	☐ Ayrımcılık yasağı ihlalleri hakkında veri toplama
☐ Raporlama	☐ Veri analizi
☐ Belgeleme	☐ İşbirliği ve iletişim ağları

IV. BÖLÜM – İHTİYAÇLAR

4.1. Kurumunuzun/sendikanızın ayrımcılık yasağı çerçevesinde hangi konularda eğitime ihtiyacı olduğunu düşünüyorsunuz?

.....

.....

.....

4.2. Kurumunuzun/sendikanızın ayrımcılık yasağı konusunda karşılaştığı temel sorunlar nelerdir?

.....

.....

.....

4.3 Kurumunuzun/sendikanızın ayrımcılık yasağı alanında çalışırken ne tür sıkıntılarla karşılaştığınızı düşünüyorsunuz?

- Kaynak sıkıntısı Uzmanlık yetersizliği
- Çalışan sayısının azlığı
- Diğer:.....

4.4. Kurumunuz/sendikanız çalışanları ayrımcılık yasağı konusundaki hukuksal düzenlemelere ne düzeyde hâkim?

- Türk Hukuku: : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Avrupa Birliği : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Avrupa Konseyi : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Birleşmiş Milletler : Hiç Az Orta İyi Çok iyi

4.5. Kurumunuz/sendikanız çalışanları ayrımcılık yasağı konusundaki ulusal ve uluslararası yargı kararlarına ne düzeyde hâkim?

- Türk Hukuku : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Avrupa Birliği : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Avrupa Konseyi : Hiç Az Orta İyi Çok iyi
- Birleşmiş Milletler : Hiç Az Orta İyi Çok iyi

4.6. Kurumunuz/sendikanız ayrımcılık yasağı konusunda kamuoyunu bilinçlendirici faaliyetler gerçekleştiriyor mu?

- Evet Hayır

Yanıtınız evetse ne tür faaliyetler gerçekleştiriyor?

.....

.....

.....

4.7. Eklemek istediğiniz herhangi bir görüş/bilgi varsa lütfen belirtiniz:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek -1
YAYINLAR

Lütfen aşağıdaki soruları ayrımcılık konusunda çıkardığınız yayınlarla sınırlı olarak yanıtlayınız.

1. Adı:

.....
.....

2. Yazar(lar) / Editör(ler):

.....
.....

3. Yayın yılı:

4. Yayıncı ve yayınlandığı yer:

.....
.....

5. Yayının hangi dil(ler)de mevcut olduğu:

.....

6. Yayının şekli (uygun kutuyu işaretleyiniz):

☐ Kitap	☐ Makale	☐ CD
☐ Video	☐ Web sitesi	☐ Poster, afiş
☐ Diğer / lütfen belirtiniz:		

7. Yayın türü (uygun kutuyu işaretleyiniz):

☐ Yıllık rapor	☐ Tüzük, yönerge, siyasi teklif/taslak
☐ Veri derlemesi	☐ Sözlük
☐ Yasal bulgular, mahkeme kararları	☐ Kılavuz, el kitabı
☐ Yasa değişikliği önerisi	☐ Süreli yayın, gazete, dergi
☐ Basın bülteni	☐ Araştırma, çalışma
☐ Söyleşi, görüşme	☐ İstatistik
☐ Bibliyografya	☐ Oyun
☐ Diğer / lütfen belirtiniz:	

8. Yayının ana teması (uygun kutuyu işaretleyiniz):

☐ Irkçılık	☐ Yabancı düşmanlığı
☐ Din ve inanç temelinde ayrımcılık	☐ Irk ve etnik köken temelinde ayrımcılık
☐ Engellilik temelinde ayrımcılık	☐ Cinsel yönelim temelinde ayrımcılık
☐ Irkçı şiddet	☐ Göç, sığınmacılar ve mülteciler
☐ Toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar	
☐ Diğer / lütfen belirtiniz:	

9. Kütüphane / bilgi-belge merkezi / arşiv:

Kurumun bir kütüphanesi / bilgi-belge merkezi / arşivi var ise, bunların hangi alanlara dair kaynaklar içerdiğini belirtiniz. Eğer web sitesinde bir katalog mevcut ise web adresi belirtilmelidir.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Anketi, tamamlandıktan sonra aşağıda iletişim bilgileri sunulan Ulaş Karan veya Sevinç Eryılmaz Dilek'e tercihen e-posta ile gönderiniz. Anketi faks veya posta yoluyla da gönderebilirsiniz.

Çok teşekkürler...

Sevinç Eryılmaz Dilek

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve
Araştırma Merkezi

Kurtuluş Deresi Cad. No: 47 Dolapdere
34440 Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0212) 311 50 00
Faks: (0212) 256 53 63
E-posta: seryilmaz@bilgi.edu.tr

Ulaş Karan

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve
Araştırma Merkezi

Kurtuluş Deresi Cad. No: 47 Dolapdere
34440 Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0212) 311 50 00
Faks: (0212) 256 53 63
E-posta: ukaran@bilgi.edu.tr